

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα

Μετάφραση: Ιάκωβος Πολυλάς

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

**Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων

**βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το**

ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από

το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και

25% από εθνικούς πόρους.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ζωή Σπανάκου, Φιλολόγος

Εκπ/κός Β/θμιας Εκπαίδευση

Ιωάννης Α. Πανούσης, Πάρεδρος

ε.θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

*Έλαβε μέρος στη συγγραφή
του πρώτου μέρους (1/3).*

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Ανδρέας Παναγόπουλος,

Καθηγητής του Παν/μίου Πατρών

Αντώνης Σπανουδάκης,

Σχολικός Σύμβουλος

Ελένη Γιοβάνη, Φιλολόγ., Εκπ/κός

Β/θμιας Εκπ/σης

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Λεμονιά Αμαραντίδου,

Εικονογράφος-Σκιτσογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ιωάννα Μόσχου, Φιλολόγος

Εκπ/κός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ
ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου

Σύμβουλος Π.Ι.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Αλέξανδρος Ψυχούλης, Ζωγράφος

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

**Ελληνικά Γράμματα–
«Multimedia A.E.»**

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ζωή Σπανάκου

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ελληνικά γράμματα

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ομηρικά Έπη: Ιλιάδα

Μετάφραση: Ιάκωβος Πολυλάς

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

ραψωδία Α 431β-493
Η Χρυσήδα παραδίδεται
στον πατέρα της
Επιστροφή της αποστολής
με επικεφαλής τον Οδυσσέα
στο στρατόπεδο των Αχαιών
(ανάγνωση)

Άφιξη της πρεσβείας στη Χρύσα

Αλλ' έφθανεν ο ισόθεος
Οδυσσέας
στην Χρύσην όπου έφερνε
την θείαν εκατόμβην·
κι όταν εμπήκε στο βαθύ λιμάνι
το καράβι,
μάζωξαν όλα τα πανιά και
τ' αποθέσαν κάτω,
435 τα ξάρτια λύσαν κι έβαλαν
στην θήκην το κατάρτι,
έφεραν μέσα στ' άρασμα με
τα κουπιά το πλοίον,

και τα πρυμνόσχοιν' έδεσαν κι
ερίξαν τες αγκύρες,
και εβγήκαν έξω στην στεριά και
μέσ' απ' το καράβι
την εκατόμβην έβγαλαν
του μακροβόλου Φοίβου,
440 και απ' όλους βγήκεν ύστερη
του Χρύση η θυγατέρα.
Την κόρην ο πολύγνωμος οδήγησε
Οδυσσέας
εις τον βωμόν και του πατρός
την έδωσε και του 'πε:
«Ω Χρύση, ο μέγας μ' έστειλεν
Ατρείδης Αγαμέμνων
την κόρην να σου φέρω εδώ και
θείαν εκατόμβην,
445 να τον εξιλεώσομε,
του Φοίβου να προσφέρω,
πο 'βαλε εις πολυστένακτες οδύνες
τους Αργείους».

Θυσίες και προσευχές στον Απόλλωνα

Είπε και του την έδωσε την ακριβή
του κόρην·
εδέχθη αυτός και χάρηκε· κι ευθύς
την εκατόμβην
εις τον καλόκτιστον βωμόν ολόγυρ’
αραδιάσαν

450 και αφού εχερονίφθηκαν κι
επήραν το κριθάρι,
ψηλά τα χέρια σήκωσεν ο Χρύσης
κι εδεήθη:

«Άκουσέ με, αργυρότοξε,
της Χρύσης και της θείας
Κίλλας υπέρμαχε θεέ, ω κύριε
της Τενέδου,
ως έδωκας ακρόασιν εις τες ευχές

455 κι επλήγωσες τους Αχαιοούς
κι ετίμησες εμένα,
αυτή μου πάλι ευδόκησε να γίν’
η επιθυμία,

απ' το κακό θανατικό τους Δαναούς
ω σώσε!».

Είπε, και ο Φοίβος άκουσε, κι
εδέχθη την ευχή του.

Τότε αφού κάμαν τες ευχές κι ερίξαν
το κριθάρι,

460 των σφακτών στρέψαν τους
λαιμούς, τα έσφαξαν, τα γδάραν,
τα μεριά κόψαν, με διπλό κνισάρι
τα σκεπάσαν

κι επάνω τους ωμά 'βαλαν
κομμάτια και στες σχίζες
λαμπρό κρασί τα εράντιζε και
τα 'καιεν ο γέρος
και τα πεντόσουβλα σιμά τ' αγόρια
τού κρατούσαν·

465 και αφού καήκαν τα μεριά κι
εγεύθηκαν τα σπλάχνα,
ελιάνισαν τα επίλοιπα, τα πέρασαν
στες σούβλες,
και αφού με τέχνην τα 'ψησαν, απ'
την φωτιά τα επήραν

και άμ' απ' τον κόπον έπαυσαν κι
ετοίμασαν το γεύμα,
ετρώγαν κι όλ' ισόμοιρα χαρήκαν
το τραπέζι·

470 και άμα εφάγαν κι έπιασαν
όσ' ήθελε η ψυχή τους,
ξέχειλο εβάλαν το κρασί τ' αγόρια
στους κρατήρες
κι έδωκαν σ' όλους απαρχές
στα ολόγεμα ποτήρια,
κι εξελεώναν τους θεούς με άσματα
ολημέρα
καλόν παιάνα ψάλλοντας
των Αχαιών τ' αγόρια

475 και ο μακροβόλος άκουε κι
ευφραίνετο η ψυχή του·
και ο ήλιος άμα εβύθισε και ήλθε
το σκοτάδι,
στου πλοίου τα πρυμνόσχοινα
κοιμήθηκαν πλησίον·

Επιστροφή από τη Χρύσα

και άμα ερόδιζ' η αυγή, αφήκαν
το λιμάνι
στων Αχαιών το απέραντο

στρατόπεδο να γύρουν·

480 και πρίμον τους απόστειλε
ο μακροβόλος Φοίβος·
τότ' άπλωσαν τα κάτασπρα πανιά
τους στο κατάρτι,

κι ο άνεμος τα φούσκωνε, κι ως
πήγαινε το πλοίοιον

εις την καρίνα ολόγυρα το μαύρο
κύμα ηχούσε
κι έκοβε δρόμον γρήγορο στο κύμα
το καράβι·

485 στων Αχαιών το απέραντο
στρατόπεδο άμα εφθάσαν,
ετράβηξαν εις την στεριά

τ' ολόμαυρο καράβι
ψηλά στην άμμον κι έβαλαν
στυλώματα αποκάτω

και στες σκηνές εσκόρπισαν εκείθε
και στες πρύμνες.
Ωστόσο εκείνος θύμωνε σιμά
στα γοργά πλοία
490 ο φτεροπόδης διογενής
Πηλείδης Αχιλλέας·
δεν πήγαινε στην σύνοδον, όπου
δοξάζοντ' άνδρες,
ούτε στον πόλεμον, και αυτού
βαρύλυτ' η καρδιά του
ελαχταρούσε την βοήν, την φλόγα
του πολέμου.

ραψωδία Α 494-612
Σκηνές από τον Όλυμπο

- Η Θέτιδα πραγματοποιεί την υπόσχεσή της
- Ο Δίας συγκατανεύει. Η «βουλή» του Δία
- Η αντίδραση της Ήρας
- Οι σχέσεις των θεών

Ο Δίας υπόσχεται στη Θέτιδα

« Ἴη καὶ κυανέησιν ἐπ' ὄφρυσι
νεῦσε Κρονίων· ἀμβρόσια δ' ἄρα
χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ'
ἐλέλιξεν Ὀλυμπον. »

(A 528-530)

Η ικεσία της Θέτιδας

Ἐφεξε ἡ δωδέκατη αὐγή, καὶ οἱ θεοὶ
γυρίζουν
495 στον Ὀλυμπον καὶ εβάζει
ἐμπρὸς τοὺς ο Κρονίδης
καὶ ἡ Θέτις τὸ παράγγελμα δὲν
ξέχανε τοῦ υἱοῦ τῆς
καὶ τῆς θαλάσσης ἐσχίσε τὰ κύματα
καὶ εβγήκε
καὶ ἀνέβη τὰ χαράματα
στ' Ολύμπου τὸν αἰθέρα.
Εὔρηκε τὸν βροντόφωνον Κρονίδην
καθισμένον

500 μόνον στην άκραν κορυφήν
του πολυλόφου Ολύμπου,
εμπρός του εκάθισε η θεά και
με τ' αριστερό της
του έπιασε τα γόνατα, με τ' άλλο
το πηγούνι,
κι έλεγεν ικετεύοντας στον ύψιστον
Κρονίδην:
«Δία πατέρ', αν κάποτε με λόγον ή
με έργον

505 σ' έχω ωφελήσει, ευδόκησε
σ' αυτό να με εισακούσεις·
τον ολιγοημερότατον υιόν, αχ!
τίμησέ μου·
ιδέ πώς τον ατίμασεν ο μέγας
Αγαμέμνων,
οπού του άρπαξεν αυτός
το δώρο του και το 'χει.
Δικαίωσέ τον καν εσύ, πάνσοφε
Ολύμπιε Δία,

510 στους Τρώας νίκες δώρησε
ωσότου το παιδί μου,

να δικαιώσουν οι Αχαιοί να
τον υπερδοξάσουν».
Και απάντησιν δεν έδωκεν
ο νεφελοσυνάκτης
κι ώραν πολλήν εσώπαινε· και
η Θέτις του κρατούσε
ως απ' αρχής τα γόνατα και πάλιν
τον ερώτα:

515 «Άσφαλτην δώσ' μου
υπόσχεσιν μ' εκείνο σου το νεύμα
ή αρνήσου· τι θα φοβηθείς; Θέλω
να μάθω μόνον,
αν είμαι το εξουθένωμα
των αθανάτων όλων».

Η απάντηση του Δία

Με βάρος της απάντησεν
ο νεφελοσυνάκτης:
«Ω! τι κακό! να οργισθώ της Ήρας
θα με βάλεις,

520 όταν με λόγια υβριστικά πικρά
θα με κεντήσει·

Αυτά ἔπαν κι εχωρίσθηκαν·
απ' τον ακτινοβόλον
Ἵλυμπον κείνη επήδησε
στης θάλασσας τα βάθη,
και ο Δίας προς το δῶμα του· κι
εμπρός εις τον πατέρα
535 όλ' οι θεοί σηκώθηκαν· ουδέ
να προχωρήσει
κανείς επρόσμενε αλλ' ορθοί
τον προὔπαντήσαν ὅλοι·

στ. 499 βροντόφωνος: επίθετο του Δία, όχι μόνο γιατί είχε βροντώδη φωνή αλλά και επειδή είχε σχέση με τη βροντή, ως κύριος του κεραυνού (πρβ. σχόλ. στ. 354, 398 και 420).

στ. 501 κ.εξ. Πρβ. σχόλ. στ. 408.

στ. 506 ολιγοημερότατον: βλ. σχόλ. στ. 353 και στ. 354-355.

στ. 511 υπερδοξάσουν: να τον ικανοποιήσουν αποδίδοντάς του πολλές τιμές.

στ. 515 ασφαλήν... νεύμα: δώσε μου σίγουρη υπόσχεση και επιβεβαίωσέ τη με ένα σου νεύμα (βλ. στ. 525-528).

στ. 517 το εξουθένωμα των αθανάτων όλων: η πιο περιφρονημένη ανάμεσα στους θεούς. Η Θέτιδα, σε περίπτωση που δεν ικανοποιηθεί το αίτημά της, θα το θεωρήσει δείγμα περιφρόνησης προς το πρόσωπο της.

στ. 525-528 Η επίσημη επιβεβαίωση της υπόσχεσης του Δία δίνεται με το κούνημα της κεφαλής του θεού προς τα κάτω.

στ. 531 ο μανός: ο σταθερός, αυτός που δεν κουνιέται εύκολα.

στ. 534 και ο Δίας προς το δώμα του: εννοείται επήγε.

σου 'δωσε η καρδιά σου
τίποτε απ' όσα σκέπτεσαι σ' εμέ
να φανερώσεις».

545 Σ' αυτήν αντείπε των θεών και
ανθρώπων ο πατέρας:
«Ήρα, μη ελπίσεις όλους μου
τους στοχασμούς να μάθεις,
δεν θα τους έβρεις εύκολα, και ας
είσαι ομόκλινή μου,
αλλ' ό,τι αρμόζει ν' ακουσθεί, κανείς
δεν θα γνωρίσει
ή των θεών ή των θνητών, πριν συ
το μάθεις πρώτα·

550 αλλ' ό,τι εγώ ανάμερα
των αθανάτων θέλω
να στοχασθώ, μη το ερωτάς, μη
θέλεις να εξετάζεις».

Και η μεγαλόφθαλμη θεά
του απάντησεν, η Ήρα:
«Οποίον λόγον, πρόφερεις,
σκληρότατε Κρονίδη;

Ἔχω καιρόν π' οὔτε ρωτῶ, οὔτ'
εξετάζω πλέον,

555 αλλ' ὅσα θέλεις ἤσυχος ο νους
σου κρίνει μόνος·
αλλά φοβούμαι τώρα μη του γέρου
της θαλάσσης
ἡ κόρη σε ξεπλάνεσε, ὅτι πρωί την
είδα

σιμὰ σου ἐκεῖ τα γόνατα κλιτή να
σου αγκαλιάζει,
καὶ θα της ἔστερξες τιμὴν να δώσεις
του Αχιλλέως

560 καὶ ν' αφανίσῃς Αχαιοὺς
πολλοὺς ἐκεῖ στα πλοία».

Καὶ ὁ Δίας της ἀπάντησε
ὁ νεφελοσυνάκτης:

«Στιγμὴ δεν παύεις, ὦ κακὴ, να με
παραμονεύεις·

αλλὰ δεν βγάζεις τίποτε καὶ πλέον
μισητὴ μου

θα γίνεις καὶ θα λυπηθεῖς χειρότερα·
κι ἀν εἶναι

565 το πράγμα ως έλεγες, θα πει
που αυτό σ' εμένα αρέσει.
Αλλά κάθου και σώπαινε, στον
λόγον μου υποτάξου,
δεν θα σε σώσουν, πίστευσε, όλ'
οι θεοί του Ολύμπου,
αν τούτ' απλώσω εγώ σ' εσέ
τ' ανίκητά μου χέρια».
Είπε και η μεγαλόφθαλμη
φοβήθηκεν η Ήρα
570 και την καρδιά της σφίγγοντας
καθήμενη εβουβάθη·
κι όλ' οι θεοί λυπήθηκαν στο δώμα
του Κρονίδη·

στ. 538 αργυρόποδη: που έχει τα πόδια κάτασπρα, λαμπερά, όπως το ασήμι.

στ. 539 συνακούγομαι: συμφωνώ με κάποιον για κάτι.

στ. 543 δεν σου ἔδωσε η καρδιά σου: δε θέλησες.

στ. 548 ὅ,τι αρμόζει ν' ακουσθῆ: η Ἥρα μπορεί να μάθει πρώτη ὅ,τι μπορεί να πληροφορηθῆί οποιοσδήποτε ἄλλος, αθάνατος ἢ θνητός. Ο Δίας, ωστόσο, ἔχει το δικαίωμα να κρατάει κάποιες σκέψεις του κρυφές, χωριστά (ανάμερα, στ. 550) ἀπὸ τους ἄλλους θεούς.

στ. 558 κλιτή: σκυμμένη, γονατιστή.

Παρέμβαση του Ἡφαιστου

τότε βοηθός εἰς την γλυκιά
μητέρα του την Ἥραν
ο Ἡφαιστος, ο ἔνδοξος τεχνίτης,
σ' ὅλους εἶπε:
«Κακό θα εἶναι ἀβάστακτο τῶντι
σεις οἱ δύο

575 να ἐρίζετε για τους θνητούς
και μες στους αθανάτους

να οχλοβοείτε φοβερά· και
της καλής τραπέζης
όλ' η ευφροσύνη εχάθηκεν, αφού
νικάν τ' αχρεία,
και της μητρός μου θα 'λεγα, που
το εννοεί και μόνη,
εις τον γλυκόν πατέρα μου να είναι
καλή, μη πάλιν

580 θυμώσει και την τράπεζαν
μας βάλει επάνω-κάτω·
να θέλει μας κατρακυλά
απ' το θρονί μας όλους
ο Βροντητής, στην δύναμιν
περίσσι' ανώτερος μας.
Αλλά με λόγια μαλακά
να τον καταπραΰνεις
κι ο Βροντοφόρος ίλεως, θαρρώ,
σ' εμάς θα γίνει».

585 Είπ' επετάχθη κι έβαλε
το δίκουπο ποτήρι,
στο χέρι της αγαπητής μητρός του
και της είπε:

«Υπόμεινε, μητέρα μου, και βάστα
αν και θλιμμένη,
μήπως εμπρός στα μάτια μου
δαρθείς, γλυκιά μητέρα·
και τότε δεν θα δυνηθώ ποσώς να
σε βοηθήσω

590 ο θλιβερός· αντίσταση δεν
έχει ο Βροντοφόρος·
άλλη φορά το ετόλμησα, και αυτός
από τον πόδα
μ' έπιασε και μ' απόλυσε
του Ολύμπου απ' το κατώφλι.
Ολημερίς εγύριζα, και ο ήλιος είχε
δύσει

όταν στην Λήμνον έπεσα κοντά
να βγει η ψυχή μου·

595 και άνθρωποι Σίντιες εκεί
με περιποιήθηκαν».

**Αποκατάσταση της ηρεμίας.
Συμπόσιο των θεών**

Και χαμογέλασε η θεά, η Ήρα
η λευκοχέρα

και απ' το παιδί της έλαβε γελώντας
το ποτήρι
και γλυκό νέκταρ παίρνοντας
απ' τον κρατήρα εκείνος
δεξιά κερνούσε ολόγυρα
τους άλλους αθανάτους·

600 τότε οι μακάριοι θεοί τα γέλια
δεν κρατούσαν
να βλέπουν κει τον Ήφαιστον να
υπηρετεί το δώμα·
αυτού ετρώγαν κι έπιναν ολήμερα
ως το δείλι,
κι όλες χαρήκαν οι καρδιές
το ισόμοιρο τραπέζι,
του Φοίβου ακόμη την λαμπράν
κιθάραν και τες Μούσες

605 ως έψαλναν καλόφωνα με
την σειράν τους όλες·
κι άμα του ήλιου βύθισε το φως,
καθείς επήγε
να κοιμηθεί στο δώμα του, που
ο ξακουστός τεχνίτης

του εποίησεν ο Ἥφαιστος με
την σοφὴν του γνώση.
Εκίνησε και ο βροντητῆς Ολύμπιος
κι ανέβη

610 στην κλίνην που
αναπαύονταν ὅσες φορές ο ὕπνος
τον εκυρίευε ο γλυκός· αυτού
κοιμήθη ο Δίας
και η χρυσόθρονη θεά, η Ἥρα
στο πλευρό του.

στ. 577 νικάν τ' αχρεία: επικρατεῖ
το κακό, δηλαδή οι καβγάδες και η
αναταραχή.

στ. 585 δίκουπο ποτηρι: ποτήρι
που ἦταν κοίλο και από τις δύο
πλευρές και εἶχε τον πυθμένα στη
μέση, σαν δυο ποτήρια κολλημένα
πάτο με πάτο. Τέτοια ποτήρια ἔχουν
βρεθεί στην Κύπρο, στην Κρήτη και
σε άλλα μέρη της Ελλάδας.

στ. 581 μας καταρακυλά: ο Ήφαιστος έχει γνωρίσει τη βίαση συμπεριφορά του Δία (στ. 591 κ.εξ.). Κάποτε ο πατέρας των θεών τον πέταξε από τον Όλυμπο και έπειτα από εναέρια τροχιά έπεσε στη Λήμνο, της οποίας οι κάτοικοι ονομάζονταν Σίντιες. Εκεί υπήρχε ηφαίστειο στο όρος Μόσυχλος, κέντρο λατρείας του θεού της φωτιάς.

στ. 604 του Φοίβου: η ραψωδία άρχισε με την εικόνα του Απόλλωνα ως θεού τιμωρού με φαρέτρα και βέλη. Εδώ έχουμε την εντελώς αντίθετη εικόνα του: είναι ο θεός της μουσικής, που συνοδεύει με την κιθάρα του το τραγούδι των Μουσών.

**πιο μεγάλο βασιλιά από
τον πατέρα. [...]**
**“[...] Μ’ αφήστε τα πια τούτα·
και θνητώνε στρώμα ας λάχει και
το γιο της
να πεθαίνει ας δει στους χτύπους
του πολέμου,
του Άρη εκείνον στων χεριών τη
μπόρεση όμοιον
κι αστραπής στων ποδαριών του
τη γοργάδα” [...]**».

**(Πίνδαρος, Ισθμιόνικος 8, 45-55,
μτφρ. Π. Λεκατσάς,
εκδ. Δίφρος, Αθήνα χ.χ.)**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

1. Στην ενότητα αυτή ο ποιητής παρουσιάζει σκηνές από την κατοικία των θεών στον Όλυμπο.

Με κριτήριο το χώρο και το σκηνικό, να χωρίσετε την ενότητα σε σκηνές και στη συνέχεια κάθε σκηνή, αν είναι δυνατόν, να τη χωρίσετε σε επεισόδια με κριτήριο τα πρόσωπα που συμμετέχουν. Πιο συγκεκριμένα, να σημειώσετε: α) τους στίχους κάθε σκηνής και επεισοδίου, β) τα πρόσωπα που δρουν κάθε φορά και γ) να δώσετε από έναν τίτλο σε κάθε σκηνή ή επεισόδιο.

2. Ποια υπόσχεση έδωσε ο Δίας στη Θέτιδα και με ποιον τρόπο την καθυσύχασε ότι η υπόσχεσή του θα πραγματοποιηθεί οπωσδήποτε;

3. Η σκηνή στο παλάτι του Δία (συνέλευση των θεών, σύγκρουση Δία και Ήρας) παρουσιάζει κάποιες αντιστοιχίες με την αγορά των Αχαιών και τη σύγκρουση του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα που μελετήσατε στις προηγούμενες ενότητες της

ραψωδίας Α. Να συγκρίνετε τις δύο σκηνές και να σημειώσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, κάνοντας συγκεκριμένες αναφορές σε χωρία του κειμένου.

4. Η συμφιλιωτική παρέμβαση του Ήφαιστου (στ. 573 κ.εξ.), ενώ είναι σοβαρή, δίνει στη σκηνή και έναν κωμικό τόνο. α) Να σημειώσετε τα σοβαρά και τα κωμικά στοιχεία του ρόλου του Ήφαιστου. β) Τι συμβουλεύει τη μητέρα του ο θεός της φωτιάς και ποια ιστορία της διηγείται; γ) Τέλος, να δείξετε πόσο αποτελεσματική ήταν η παρέμβασή του στην αλλαγή της ατμόσφαιρας.

5. Σε όλη την ενότητα είναι έντονος ο *ανθρωπομορφισμός* των θεών. Αφού μελετήσετε προσεκτικά τη σκηνή, να σημειώσετε: α) ποια ανθρώπινα χαρακτηριστικά (ιδιότητες, αντιδράσεις, συμπεριφορές,

τρόπος ζωής κτλ.) παρατηρείτε στον κόσμο των θεών και β) ποια χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής τους ή ποιες ιδιότητες τους διαφοροποιούν από τους ανθρώπους; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με στοιχεία από το κείμενο.

6. Οι πληροφορίες του Παράλληλου κειμένου παρουσιάζουν μια άλλη εκδοχή του μύθου για τις σχέσεις Δία και Θέτιδας. Δικαιολογούν αυτές τη στάση του Δία απέναντι στη μητέρα του Αχιλλέα αλλά και την αντίδραση της Ήρας;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Σε ποια σημεία της ενότητας Α 54-306 οι ενέργειες και οι λόγοι τόσο του Αχιλλέα όσο και του Αγαμέμνονα έχουν θετικές

συνέπειες για το σύνολο του στρατού και ανταποκρίνονται στους κανόνες αρμονικής και υγιούς συνύπαρξης ατόμου και κοινωνίας; Σε ποιες περιπτώσεις συμβαίνει το αντίθετο; Στη δεύτερη περίπτωση υπάρχουν στιγμές που κάθε ήρωας νιώθει την ανάγκη να δικαιολογήσει την αρνητική στάση του; Να επισημάνετε τα σχετικά χωρία.

2. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να ασχοληθείτε με τα εξής θέματα: α) Όταν οι θεοί εισβάλλουν στον ανθρώπινο χώρο, με ποιον τρόπο εμφανίζονται και πώς κάνουν αισθητή την παρουσία τους στους θνητούς; β) Από τη νεοελληνική ιστορία και παράδοση ή από άλλα διαβάσματά σας μπορείτε να θυμηθείτε περιπτώσεις εμφάνισης υπερφυσικών δυνάμεων (διάφορα καλά ή κακά πνεύματα στα παραμύθια) ή

Αγίων, ιδιαίτερα σε στιγμές δύσκολες (π.χ. μάχες με επιδρομείς κτλ.) και να τις περιγράψετε; γ) Προσέξτε ιδιαίτερα τον τρόπο εμφάνισης της Θέτιδας («σαν ομίχλη» στ. 360): σκεφτείτε άλλα παρόμοια φαινόμενα (Δροσουλίτες στην Κρήτη, αντικατοπτρισμός στην έρημο κτλ.) και προσπαθήστε να τα εξηγήσετε με τις γνώσεις που έχετε από τη Φυσική. δ) Διαλέξτε μια σκηνή που σας εντυπωσίασε ή σας άρεσε από τον κόσμο των θεών και να την αποδώσετε με όποιον τρόπο καλλιτεχνικής έκφρασης προτιμάτε.

[Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Μεταβολή, Ομοιότητα – Διαφορά, Πολιτισμός]

3. Αφού μελετήσετε το εικονογραφικό υλικό που πλαισιώνει τις ενότητες της Α ραψωδίας: α) Να επισημάνετε τις λεπτομέρειες του ομηρικού

κειμένου που τονίζει ο κάθε καλλιτέχνης στο έργο του. β) Να διαλέξετε μία σκηνή της ίδιας ραψωδίας που σας εντυπωσίασε ιδιαίτερα και να την αποδώσετε με τον καλλιτεχνικό τρόπο που προτιμάτε (εικαστικό, λογοτεχνικό ή άλλο).

γ) Μερικοί από σας φανταστείτε ότι είστε δημοσιογράφοι και καλύπτετε κάποια γεγονότα της Α ραψωδίας: πώς θα συντάσσατε το άρθρο της ανταπόκρισής σας και τι θα προβάλλατε περισσότερο; Όλοι να παρουσιάσετε την εργασία σας στην τάξη και να τη συζητήσετε με τους συμμαθητές σας.

[Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Τέχνη, Επίδραση, Πληροφόρηση]

ραψωδία Β

“Ονειρος. Διάπειρα.

Κατάλογος νεῶν

**(Η επίσκεψη του Ονείρου –
Η δοκιμασία του στρατού–
Ο κατάλογος των πλοίων)**

Περιληπτική αναδιήγηση

Το αίτημα της Θέτιδας δεν αφήνει τον Δία να κοιμηθεί. Σκέφτεται με ποιον τρόπο θα οδηγηθούν οι Αχαιοί στην ήττα, ώστε να ζητήσου ν τη βοήθεια του Αχιλλέα. Κι αμέσως βάζει σε εφαρμογή τη βουλή (= απόφαση, σχέδιο) που του φάνηκε καλύτερη. Στέλνει στον Αγαμέμνονα τον ολέθριο Όνειρο με τη μορφή του Νέστορα και τον προτρέπει να επιτεθεί στους Τρώες, γιατί τάχα ήρθε η ώρα να τους νικήσει. Ο Ατρείδης, που δεν αντιλαμβάνεται την

παγίδα, διηγείται το όνειρο στους άλλους αρχηγούς και τους ανακοινώνει την πρόθεσή του να εξαπολύσει γενική επίθεση. Όμως σκοπεύει, όταν συγκεντρωθούν οι στρατιώτες, να δοκιμάσει το ηθικό τους: θα τους προτείνει να σταματήσουν τον πόλεμο και να επιστρέψουν στα σπίτια τους.

Πράγματι, στη συνέλευση του στρατού ο Αγαμέμνονας ανακοινώνει την απόφασή του να γυρίσουν στην πατρίδα, αφού πολεμούν εννιά ολόκληρα χρόνια χωρίς αποτέλεσμα. Οι Αχαιοί δεν περιμένουν να ακούσουν περισσότερα και ορμούν με αλαλαγμούς χαράς στα καράβια. Τότε ο Οδυσσέας, παρακινημένος από την Αθηνά, προσπαθεί να τους συγκρατήσει και τους πείθει να επιστρέψουν στη συνέλευση. Στη νέα συγκέντρωση ένας στρατιώτης,

ο Θερσίτης, στρέφεται εναντίον του Αγαμέμνονα και υπονομεύει την πειθαρχία του στρατού. Ο βασιλιάς της Ιθάκης, όμως, του δίνει την κατάλληλη απάντηση, πρώτα με το λόγο και ύστερα χτυπώντας τον με το σκήπτρο, και σώζει και πάλι την κατάσταση. Ακολουθούν ενθαρρυντικοί λόγοι του Οδυσσέα, του Νέστορα και του Αγαμέμνονα· το ηθικό του στρατού αποκαθίσταται και όλοι ετοιμάζονται για τη μάχη.

Στη διάρκεια των ετοιμασιών, ο ποιητής επικαλείται τη βοήθεια των Μουσών για να παραθέσει το μακρύ κατάλογο των εμπολέμων. Πρώτα απαριθμεί τα πλοία, τους αρχηγούς, τις πόλεις και τους συμμάχους των Ελλήνων και μετά των Τρώων και των συμμάχων τους. Αυτοί οι «κατάλογοι» άρεσαν πολύ στους αρχαίους, γιατί εκτός από τις

γεωγραφικές, ιστορικές, μυθολογικές και άλλου είδους πληροφορίες που περιείχαν, τους έδιναν και την ευκαιρία να υπερηφανευτούν για την πόλη τους, αν αναφερόταν το όνομά της σ' αυτούς. Ωστόσο, οι «κατάλογοι» των αντιπάλων στο σημείο αυτό του έπους έχουν μια επιπλέον λειτουργία: η απαρίθμηση των δυνάμεων Ελλήνων και Τρώων δίνει στον ακροατή την εντύπωση ότι ο πόλεμος μόλις αρχίζει. Κι όμως, βρισκόμαστε ήδη στο ένατο έτος του πολέμου!

ραψωδία Γ

Όρκοι. Τειχοσκοπία. Αλεξάνδρου και Μενελάου μονομαχία

(Όρκοι – Θέα από τα τείχη –
Μονομαχία Αλέξανδρου και
Μενέλαου)

Περιληπτική αναδιήγηση

Έχοντας σχηματίσει με τη βοήθεια των «καταλόγων» την εικόνα των δυνάμεων των εμπολέμων, εύκολα μπορεί ο ακροατής να φανταστεί τους δύο στρατούς παραταγμένους σε θέση μάχης. Μπροστά στο τρωικό στράτευμα προβάλλει προκλητικός ο Αλέξανδρος (Πάρης) και ο Μενέλαος σπεύδει να τον αντιμετωπίσει. Εκείνος όμως τρέπεται φοβισμένος σε φυγή και ο Έκτορας τον κατηγορεί τόσο για τη δειλία του όσο και για την αρπαγή της Ελένης,

που υπήρξε η αιτία όλων των συμφορών. Ο Αλέξανδρος, μετανιωμένος, προτείνει να μονομαχήσει με τον Μενέλαο. Ο νικητής, λέει, θα πάρει την Ελένη και τους κλεμμένους θησαυρούς της Σπάρτης και ο πόλεμος θα τελειώσει. Ο Μενέλαος δέχεται, ζητάει όμως η συμφωνία να διασφαλιστεί με όρκους που θα δώσει από την πλευρά των Τρώων ο ίδιος ο Πρίαμος.

Ενώ ετοιμάζεται η μονομαχία, η Ελένη, που υφαίνει στα διαμερίσματά της, προσκαλείται από την αγγελιαφόρο των θεών, την Ίριδα, να πάει στα τείχη. Εκείνη αφήνει το υφαντό της, που απεικόνιζε τον πόλεμο που γίνεται για χάρη της, και με τις θεραπεαινίδες της εμφανίζεται στα τρωικά τείχη, μπροστά στους γέροντες της πόλης. Όλοι θαυμάζουν την ομορφιά της και ο Πρίαμος

την καλεί κοντά του και της ζητάει πληροφορίες για τους αρχηγούς που βλέπει κάτω από τα τείχη. Ο ποιητής βρίσκει την ευκαιρία να μας παρουσιάσει τους ήρωες των Αχαιών. Στο μεταξύ φτάνει ο κήρυκας Ιδαίος και ειδοποιεί τον Πρίαμο να κατέβει στην πεδιάδα για τους όρκους.

Ο Πρίαμος σπεύδει στο πεδίο της μάχης, όπου τελούνται οι καθιερωμένες θυσίες και επικυρώνονται οι όρκοι. Πρώτος κληρώνεται να ρίξει το ακόντιο του ο Αλέξανδρος, αλλά ο Μενέλαος αποκρούει το χτύπημα και με μια επιδέξια κονταριά πληγώνει τον αντίπαλο του χωρίς, ωστόσο, να τον σκοτώσει. Και όταν ο Μενέλαος χτυπά με το ξίφος του το κράνος του Πάρη, πάλι ο τελευταίος γλιτώνει. Είναι πλέον ολοφάνερο

ότι νικητής θα είναι ο βασιλιάς της Σπάρτης, αλλά την κρίσιμη στιγμή η Αφροδίτη, προστάτισσα του Πάρη, τυλίγει τον ευνοούμενο της με ένα σύννεφο και τον μεταφέρει στο θάλαμο της Ελένης, την οποία επίσης έχει οδηγήσει εκεί με απειλές. Στο πεδίο της μάχης ο Αγαμέμνονας ανακηρύσσει τον αδελφό του νικητή και απαιτεί να τηρηθεί η συμφωνία.

Εικόνα 11. Μονομαχία Μενέλαου και Πάρη (Αλέξανδρου). Ο Μενέλαος καταδιώκει με γυμνό ξίφος τον Πάρη, που φεύγει κοιτάζοντας πίσω. Ερυθρόμορφη κύλικα, γύρω στο 485 π.Χ. Παρίσι, Μουσείο Λούβρου (αντίγραφο).

ραψωδία Γ121-244 Η τειχοσκοπία

- Γνωριμία με την Ελένη, την πρωταρχική αιτία του πολέμου
- Η Ελένη και ο Πρίαμος πάνω στα τρωικά τείχη
- Ας δούμε το πεδίο της μάχης ψηλά από τα τείχη της Τροίας

**Οι γέροντες θαυμάζουν την Ελένη
«οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἑϋκνήμιδας
Ἀχαιοὺς τοιῆδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν
χρόνον ἄλγεα πάσχειν αἰνῶς
ἀθανάτησι δεῆς εἰς ὧπα ἔοικεν
ἀλλὰ καὶ ὧς τοίη περ ἑοῦσ' ἐν
νηυσὶ νεέσθω, μηδ' ἡμῖν τεκέεσσι
τ' ὀπίσσω πῆμα λίποιτο.»
(Γ 156-160)**

**Η Ελένη ειδοποιείται και σπεύδει
στα τείχη**

121 Μηνύτρα στην λευκόχερην
Ελένην ἦλθ' ἡ Ἴρις
καὶ ομοιώθη μετὰ τὴν ἀδελφὴν
τοῦ ἀνδρός τῆς Λαοδίκην,
ποῦ ἔχε τὸν Ελικάωνα Ἀντηνορίδην
ἄνδρα
ἀπ' ὅλες ωραιότερη τῆς κόρης
τοῦ Πριάμου.

125 Την ήβρεν οπού ύφαινε διπλό
μεγάλο υφάδι
πορφύριο κι επάνω του κεντούσε
τους πολέμους
των χαλκοφόρων Αχαιών,
των ιπποδάμων Τρώων
που εξ αφορμής της απαρχής
εκείνοι επολεμούσαν.
Εστάθηκ' η γοργόποδη θεά
εμπρός της κι είπε:

130 «Έλα, γλυκιά μου, πράγματα
να ιδείς και να θαυμάσεις
των χαλκοφόρων Αχαιών,
των ιπποδάμων Τρώων,
αυτοί που τον πολύθρηνον αγώνα
του πολέμου
ν' αρχίσουν ήσαν πρόθυμοι, τώρα
ησυχάζουν όλοι·
έπαυσ' ο πόλεμος και αυτού
γυρμένοι στες ασπίδες

135 κάθονται κι έστησαν ορθά
σιμά τους τα κοντάρια,

ο Ικετάων, βλάστημα του Άρη, και
ο Κλυτίος,
και δύο φρονιμότατοι Αντήνωρ και
Ουκαλέγων,
όλοι των Τρώων αρχηγοί και
σύμβουλοι εκαθόνταν

150 στον πύργον των Σκαιών
Πυλών, που γέροντες ως ήσαν
είχαν αφήσει τ' άρματα, αλλ' ήσαν
δημηγόροι
εξαίρετοι και ομοίαζαν
τους τσίτσικες που χύνουν
από το πυκνό φύλλωμα την ιλαρή
λαλιά τους.

Κι άμ' είδαν ως εσίμωνε
στον πύργον την Ελένην,

155 συνομιλούσαν σιγανά
με λόγια πτερωμένα:
«Κρίμα δεν έχουν οι Αχαιοί, δεν
έχουν κρίμα οι Τρώες
χάριν ομοίας γυναικός τόσον
καιρόν να πάσχουν·

στ. 126 ΚΙ ΕΠΆΝΩ ΤΟΥ ΚΕΝΤΟΥΣΕ: τα σχέδια συνυφαίνονταν και δεν τα κεντούσαν εκ των υστέρων πάνω στο υφαντό.

στ. 127 Οι δύο αντίπαλοι τοποθετούνται στον ίδιο στίχο με επιθετικούς προσδιορισμούς που αποδίδουν τη δύναμή τους: οι Αχαιοί είχαν χάλκινους θώρακες, ενώ οι Τρώες ήταν ονομαστοί για το εξημέρωμα των αλόγων. Η Τρωάδα ονομαζόταν «εΰιππη», επειδή είχε ωραία άλογα. Το επίθετο *ιππόδαμος* (: δαμάζω τους ίππους) χαρακτήριζε περιοχές, λαούς ή μεμονωμένους ήρωες (π.χ. τον Διομήδη, *E* 849).

στ. 131 Η επανάληψη του στ. 127 υπογραμμίζει την απόλυτη αντιστοιχία της πραγματικότητας με το υφαντό της Ελένης.

στ. 136 ψυχερός: γενναίος.

στ. 140 γονέων: ο Τυνδάρεως και η Λήδα, που πρέπει να ζούσαν ακόμη. Βέβαια, σύμφωνα με το μύθο, πατέρας της Ελένης ήταν ο Δίας, όπως δηλώνεται ρητά παρακάτω (Γ 199 και 426).

στ. 141-142 Κι ευθύς... μαγνάδι... εχύθη: η Ελένη, αφού καλύπτει το κεφάλι της με ένα λεπτό λινό κάλυμμα, βγαίνει βιαστικά από το δωμάτιο της.

στ. 143 θεράπαινες: υπηρέτριες. Στα ομηρικά έπη μια γυναίκα αριστοκρατικής γενιάς συνοδευόταν συνήθως από (δύο) υπηρέτριες, όταν συναντούσε άντρες: θυμηθείτε την πρώτη εμφάνιση της Πηνελόπης στην Οδύσσεια (α 368 κ.εξ., πρβ. Χ449).

στ. 145 των Σκaiών Πυλών τον πύργον: στο οχυρό οικοδόμημα που βρισκόταν ακριβώς πάνω από

τις Σκαιές Πύλες. Οι πύλες αυτές, που ταυτίζονταν ίσως με τις Δαρδάνιες πύλες (E 789), βρίσκονταν στο βόρειο ή βορειοδυτικό τμήμα των τειχών και αποτελούσαν την κύρια έξοδο των Τρώων προς το πεδίο της μάχης.

στ. 146-148 Πάνθοος, Λάμπος, Θυμοίτης, Ικετάων, Κλυτίος, Αντηνωρ και Ουκαλέγων: συνομήλικοι του Πριάμου σύμβουλοι των Τρώων (στ. 149). Ειδικότερα οι Λάμπος, Ικετάων και Κλυτίος ήταν οι τρεις από τους τέσσερις αδελφούς του Πριάμου· ο τέταρτος ήταν ο Τιθωνός, σύζυγος της Αυγής (Οδύσσεια, ε 1).

στ. 151 δημηγόροι: οι γέροντες, λόγω της ηλικίας τους, δε συμμετείχαν πλέον σε μάχες, αλλά ήταν δεινοί ομιλητές στις συνελεύσεις.

στ. 152-153 ομοίαζαν τους τσίτσικες: η παρομοίωση με τα τζίτζικια που «τερετίζουν γλυκά» πάνω στα δέντρα δηλώνει τις ατελείωτες συζητήσεις των γερόντων.

στ. 155 Μόλις αντιλαμβάνονται την παρουσία της Ελένης, οι γέροντες χαμηλώνουν τον τόνο της φωνής τους και ψιθυρίζουν μεταξύ τους τα σχόλιά τους γι' αυτήν.

στ. 156 κρίμα: φταίξιμο, κατηγορία, μομφή.

στ. 158 ομοιάζει ωσάν θεάς η τρομερή θωριά της: η παροιμιώδης ομορφιά της Ελένης εξαίρεται λίγο πριν μονομαχήσουν γι' αυτήν ο Μενέλαος με τον Πάρη. Γιατί;

Ο Πρίαμος ζητάει πληροφορίες

Και ο Πρίαμος εκάλεσε σιμά του
την Ελένην:

«Προχώρησε, παιδί μου, εδώ
κοντά μου να καθίσεις
τον πρώτον άνδρα σου να ιδείς,
τους συγγενείς και φίλους·
συ δεν μου πταίεις, οι θεοί μου
πταίουν, οπού εκείνοι

165 μ' έριξαν στον πολύθρηνον
των Αχαιών αγώνα·
κι εκείνον τον θεόρατον
να μου ονομάσεις άνδρα
που ανάμεσα των Αχαιών τόσο
λαμπρά φαντάζει.

Αλήθεια, στο ανάστημα
τον υπερβαίνουν κι άλλοι,
αλλ' άνδρα ως αυτόν καλόν και
σεβαστόν δεν είδα

170 εις την ζωήν μου· φαίνεται
τώντι βασιλέας».

Και προς αυτόν απάντησεν η Ελένη
γυνή θεία:

«Σέβας και φόβον, ω γλυκέ,
σου έχω, πεθερέ μου·
κάλλιο να είχα σκοτωθεί, παρά
να φύγ', οϊμένα,
με τον υιόν σου, αφήνοντας
τον θάλαμον, τους φίλους,
175 τες τρυφερές ομήλικες,
την μόνην θυγατέρα·
αλλ' έζησα· να φθείρεται
στα κλάυματα η ζωή μου.
Αλλά σ' αυτό που μ' ερωτάς εγώ
θα σου απαντήσω.

Αγαμέμνονας

Εκείνος είναι ο κραταιός Ατρείδης
Αγαμέμνων,
συνάμα βασιλιάς καλός και
ανδρείος πολεμάρχος
180 και ανδράδελφον, έναν καιρόν,
εγώ τον είχα η σκύλα!»

στ. 169 άνδρα καλόν: άντρα ωραίο.

στ. 172 σέβας και φόβον: το δεύτερο ουσιαστικό ενισχύει τη σημασία του πρώτου, επιτείνει δηλαδή την έννοια του σεβασμού, χωρίς να δηλώνει τίποτα φοβερό.

στ. 174 αφήνοντας τον θάλαμον: (κατά λέξη) εγκαταλείποντας το συζυγικό κοιτώνα· εννοεί, βέβαια, την εγκατάλειψη του συζύγου της.

στ. 180 ανδράδελφος: αδελφός του συζύγου, κουνιάδος.

η σκύλα: «σκυλοπρόσωπο» αποκάλεσε υβριστικά ο Αχιλλέας τον Αγαμέμνονα (Α 161, πρβ. Α 226). Ίσως ο χαρακτηρισμός δεν ήταν τόσο βαρύς για τους αρχαίους Έλληνες όταν αφορούσε γυναίκα.

στ. 184 κ.εξ. της Φρυγίας. Φρυγώντων ιππομάχων: οι Φρύγες ζούσαν γύρω από τον ποταμό Σαγγάριο

και, όπως φαίνεται από αυτή την παρέκβαση (πρβ. Β 861 και Π 716-719), ήταν σύμμαχοι των Τρώων και ικανότατοι ιππείς.

Εικόνα 12. Μενέλαος και Ελένη. Μελανόμορφος αμφορέας, περίπου 540 π.Χ. Μεγ. Βρετανία, ιδιωτική συλλογή (αντίγραφο).

Οδυσσέας και Μενέλαος

Είδε κατόπι ο Πρίαμος τον
Οδυσσέα κι είπε:

«Παιδί μου, τώρα λέγε μου ποιος
είναι πάλι εκείνος·
του Ατρείδη Αγαμέμνονος
στ' ανάστημα δεν φθάνει,
αλλ'έχει αυτός πλατύτερα τα στήθη
και τους ώμους.

195 Άφησε κάτω τ' άρματα
στην γήν την πολυθρέπτραν,
και μόνος περιφέρεται στες τάξεις
των ανδρείων·
τον παρομοιάζω με τρανό
δασύμαλλο κριάρι,
οπού διαβαίνει απέραντην κοπήν
λευκών προβάτων».·
Η Ελένη κόρη του Διός σ' εκείνον
απαντούσε:

190 «Αυτός είναι ο πολύβουλος
Λαερτιάδης Οδυσσέας
όπου ανετράφη στο νησί
της πετρωτής Ιθάκης
και πολλούς δόλους και άπειρα
σοφίσματα γνωρίζει».

Και προς αυτήν απάντησεν
ο συνετός Αντήνωρ:
«Λόγον τwόντι αληθινόν,
ω δέσποινα, μας είπες·
205 γιατ' ήλθ' εκείνος άλλοτε για
Σέν' αποσταλμένος
εδώ με τον Μενέλαον και φιλικά
στο σπίτι
τους δέχθηκα κι εγνώρισα
την πλάση και των δύο
και την μεγάλην σύνεσιν αλλ' όταν
εσταθήκαν
των Τρώων εις την σύνοδον,
ο Ατρείδης τον περνούσε
210 με τους μεγάλους ώμους του
και ότ' ήσαν καθισμένοι,
εφάνη σεβαστότερος ο θείος
Οδυσσέας·
αλλ' όταν λόγους συνετούς
να ειπούν στα πλήθη αρχίσαν,
γοργότατα ο Μενέλαος και σύντομα
ομιλούσε,

αλλά κοφτά, γλυκά πολύ, χωρίς
στιγμήν να φύγει

215 απ' τον σκοπόν, νεώτερος
αν κι ήταν του Οδυσσέα·
αλλ' όταν ο πολύβουλος σηκώθηκε
Οδυσσέας,
στέκονταν με τα μάτια του στη γη
προσηλωμένα,
και μητ' εμπρός το σκήπτρο του
κινούσε μητ' οπίσω
και το βαστούσε ασάλευτο σαν
πράξη να μην είχε,

220 θα 'λεγες που 'ναι ένας μωρός
κι από χολήν γεμάτος.
Αλλ' άμ' από τα στήθη του βγήκε
η φωνή η μεγάλη
και ωσάν πυκνές χιονόψιχες
οι λόγοι του πετιόνταν,
θνητός δεν ήταν άξιος να μετρηθεί
μ' εκείνον
και τότε δεν μας ξίπασεν η όψις του
ωσάν πρώτα».

Αϊάντας και Ιδομενέας

225 Και τρίτον είδ' ο γέροντας
τον Αϊάντα κι ερώτα:
«Και αυτός ποιος είν' ο εξαΐσιος,
που τους μεγάλους ώμους
υψώνει και την κεφαλην επάνω
των Αργείων;»

Απάντησε η μακρόπεπλη Ελένη
γυνή θεία:
«Ο Αϊας ο γιγάντιος των Αχαιών
ο στύλος·

230 πλησίον στέκει ωσάν θεός
μες στων Κρητών τα πληθη
ο Ιδομενεύς και ολόγυρα οι Κρήτες
πολεμάρχοι·
συχνά τον φιλοξένησε
στο σπίτι μας ο ανδρείος
Μενέλαος, ότ' έρχονταν εκείνος
απ' την Κρήτην·
κι όλους τους άλλους Αχαιούς
και βλέπω και γνωρίζω

235 και θα ημπορούσ' αλάθευτα
να ειπώ τα ονόματά τους,
Κάστορας και Πολυδεύκης
και δύο μόνον βασιλείς να ιδώ
δεν κατορθώνω
τον Κάστορα ιπποδαμαστήν,
τον πύκτην Πολυδεύκην·
κι είναι αδελφοί μου από μια μητέρα
γεννημένοι·
μήπως στην Λακεδαίμονα

την ποθητήν εμείναν,
240 ή με τους άλλους έφθασαν
κι εκείνοι στην Τρωάδα,
αλλά δεν θέλουν να φανούν
στες μάχες των ανδρείων,
μην πάρουν από τ' όνειδος και από
την εντροπή μου;»
Αυτά 'λεγε και από καιρόν τους είχε
η γη σκεπάσει
εκεί στην Λακεδαίμονα,
στην ποθητήν πατρίδα.

στ. 198 κοπήν: κοπάδι.

στ. 200 πολύβουλος (πολύμητις στο πρωτότυπο): πολυμήχανος.

στ. 202 σοφίσματα: τεχνάσματα.

στ. 205 κ.εξ. Το επεισόδιο στο οποίο αναφέρεται ο Αντήνορας τοποθετείται χρονικά πριν από την έναρξη του πολέμου. Πρόκειται για απόπειρα των Αχαιών να λύσουν τις διαφορές τους με τους Τρώες με διαπραγματεύσεις.

στ. 211 σεβαστότερος: επιβλητικότερος. Ο Οδυσσέας δεν ήταν ψηλός, αλλά ήταν γεροδεμένος (στ. 193-194), με αποτέλεσμα να φαίνεται επιβλητικότερος καθιστός, γιατί τότε δεν γινόταν αντιληπτή η διαφορά του ύψους.

στ. 218-220 Γενικά, το σκήπτρο συμβόλιζε κάθε δημόσια υπηρεσία (πρβ. σχόλ. στ. Α 14). Όποιος το

κρατούσε σε δημόσια συνέλευση είχε και το δικαίωμα του λόγου.

στ. 222 ωσάν πυκνές χιονόψιχες: η παρομοίωση αποδίδει ίσως την πυκνότητα και την ταχύτητα του λόγου (= σαν τις νιφάδες του χιονιού στη χιονοθύελλα). Ποια παρομοίωση φυσικού φαινομένου χρησιμοποιούμε στα νεοελληνικά σε παρόμοιες περιπτώσεις;

στ. 224 δεν μας ξίπασεν: δεν μας προκάλεσε έκπληξη η εντύπωση.

στ. 226 εξαίσιος: τονίζεται εδώ η επιβλητική κορμοστασιά του Αίαντα του Τελαμώνιου (πρβ. στ. Γ168 και 194). Γι' αυτό στο πρωτότυπο χαρακτηρίζεται ἔρκος Ἀχαιῶν, δηλαδή κάστρο (στ. 229).

στ. 237 πύκτης: πυγμάχος.

στ. 238 από μια μητέρα γεννημένοι: ο Κάστορας, ο Πολυδεύκης (Διόσκουροι), η Ελένη και η

**Κλυταιμνήστρα παιδιά της Λήδας.
Ο Πολυδεύκης και η Ελένη είχαν
πατέρα τον Δία, ενώ ο Κάστορας
και η Κλυταιμνήστρα ήταν παιδιά
του θνητού συζύγου της Λήδας, του
Τυνδάρειω (πρβ. σχόλιο Γ 140).**

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Η Ελένη και οι αναμνήσεις της

**Το παρακάτω απόσπασμα από το
ποίημα «Ελένη» του Γιάννη Ρίτσου
παρουσιάζει την ηρωίδα να θυμάται
έπειτα από χρόνια εκείνη την ημέρα
πάνω στα τείχη της Τροίας, όταν
στο πεδίο της μάχης ο Μενέλαος
ετοιμαζόταν να αντιμετωπίσει τον
Πάρι σε μονομαχία:**

***«Όχι πως δε θυμάμαι πια, –
θυμάμαι ακόμα· μονάχα που
οι αναμνήσεις***

δεν είναι πια συγκινημένες, δε μας
συγκινούν – απρόσωπες, γαλήνιες,
καθαρές ως τις πιο ματωμένες
γωνιές τους. Μόνο μία
κρατάει ακόμη έναν αγέρα
γύρω της, ανασαίνει.
Κείνο το δείλι, τριγυρισμένη
απ' τις ατελείωτες κραυγές
των πληγωμένων,
απ' τις ψιθυριστές κατάρες των
γερόντων και το θαυμασμό τους,
μέσα
στη μυρωδιά ενός γενικού θανάτου
που, στιγμές στιγμές, λαμπύριζε
πάνω σε μια ασπίδα ή στην αιχμή
ενός δόρατος ή στη μετόπη
ενός αμελημένου ναού ή στον
τροχό ενός άρματος, – ανέβηκα
μόνη
στα ψηλά τείχη και σεργιάνισσα.
Μόνη, ολομόναχη,
ανάμεσα σε Τρώες και Αχαιούς. [...]

**Την ώρα που μονομαχοῦσαν οι δυο
αντεραστές μου
και κρινόταν η τύχη
του πολυχρόνιου πολέμου.**

**Μήτε που είδα να κόβεται ο ιμάντας
από την περικεφαλαία του Πάρη,
μάλλον μια λάμψη
απ' το χαλκό της είδα,
μια λάμψη κυκλική, καθώς ο άλλος
την περιέστρεψε οργισμένος
επάνω απ' το κεφάλι του – ένα
ολόφωτο μηδέν.**

**Δεν άξιζε διόλου να κοιτάξεις –
την έκβαση την είχαν απ' τα πριν
ρυθμίσει οι θεϊκές βουλές·
κι ο Πάρης
δίχως τα σκονισμένα του σαντάλια,
θα βρισκόταν σε λίγο στην κλίνη,
λουσμένος απ' τα χέρια της θεάς,
να με προσμένει μειδιώντας,
κρύβοντας τάχα μ' ένα ρόδινο**

**τσιρότο μια ψεύτικη ουλή
στο πλευρό του».**

**(Γ. Ρίτσος, «Ελένη»,
Τέταρτη διάσταση, εκδ. Κέδρος,
Αθήνα ²³2001, σελ. 282)**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

- 1.** Ποιος ειδοποιεί την Ελένη να τρέξει στα τείχη και γιατί η παρουσία της εκεί κρίνεται απαραίτητη;
- 2.** Να συγκρίνετε το υφαντό της Ελένης με τους στ. 1-17 του ποιήματος «Το κέντημα του μαντιλιού» του Κ. Κρυστάλλη (βλ. ραψωδία Σ, σελ. 127-128). Ποιες διαφορές παρατηρείτε και πώς τις δικαιολογείτε; Η περιγραφή του μαντιλιού μπορεί να θεωρηθεί παράδειγμα φανταστικής «έκφρασης» (βλ. σχόλ. στους στ. Γ125-128); Να δικαιολογήσετε την

άποψή σας.

3. Αφού θυμηθείτε πώς εμφανίζεται η Πηνελόπη μπροστά στους μνηστήρες (*Οδύσσεια* α 368-372) και λάβετε υπόψη σας τους στ. Γ141-144, τι συμπεραίνετε για τους κανόνες σεμνότητας και εμφάνισης των γυναικών της αριστοκρατίας ενώπιον των αντρών στην ομηρική κοινωνία; Στην ιδιαίτερη πατρίδα σας και στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες έχουν θέση τέτοιοι κανόνες; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Πολιτισμός, Μεταβολή, Τοπική Κοινωνία]

4. Ο ποιητής δεν περιγράφει την ομορφιά της Ελένης, αλλά μας αφήνει να φανταστούμε την εντυπωσιακή παρουσία της μέσα από τις αντιδράσεις των γερόντων της Τροίας. Ποιοι στίχοι, κατά τη γνώμη σας,

αποτελούν το μεγαλύτερο εγκώμιο για την ομορφιά της;

5. Η ηθογράφηση των ηρώων του έπους, όπως και κάθε λογοτεχνικού κειμένου, δηλαδή η περιγραφή και αξιολόγηση της συμπεριφοράς και της δράσης τους, προκύπτει τόσο από τις σκέψεις, τα συναισθήματα, τα λόγια και τις πράξεις των ίδιων όσο και από τις κρίσεις και τα συναισθήματα των άλλων ηρώων ή του ποιητή/αφηγητή.

Αφού λάβετε υπόψη σας αυτά τα κριτήρια, να ηθογραφήσετε την Ελένη με τα στοιχεία που παρέχει η ενότητα της «Τειχοσκοπίας».

6. «*Επική ειρωνεία έχουμε, όταν ο ακροατής/αναγνώστης του έπους γνωρίζει κάτι που όμως τα πρόσωπα του έπους το αγνοούν*» (Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων, Π.Ι. – ΟΕΔΒ, Αθήνα 2000). Σε ποιους στίχους της

ενότητας εντοπίζετε *επική ειρωνεία* στην πλοκή του μύθου; Θυμάστε ανάλογα παραδείγματα από την *Οδύσσεια*;

7. Αφού διαβάσετε το Παράλληλο κείμενο και την Περιληπτική αναδιήγηση της Γ ραψωδίας, να επισημάνετε διαφορές ανάμεσα στην ιλιάδική περιγραφή της σκηνής, και ειδικότερα της Ελένης, και στη μεταγενέστερη αναφορά στην ηρωίδα από τον ποιητή Γιάννη Ρίσο. Ποια στοιχεία της ομηρικής σκηνής εκμεταλλεύεται ο Ρίσος και ποια εντύπωση σχηματίζουμε για τη δική του Ελένη; Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας με συγκεκριμένες αναφορές στα κείμενα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να ασχοληθείτε με τις επόμενες δραστηριότητες: α) Πληροφορίες για την τέχνη της υφαντικής και τη θέση της στην οικιακή οικονομία παλαιότερων μορφών κοινωνικής ζωής και οργάνωσης. β) Αντικείμενα-εργαλεία και χρήση τους στην οικιακή υφαντική. γ) Δείγματα έργων (φωτογραφίες). δ) Συνεντεύξεις (π.χ. μιας γιαγιάς που έχει ασχοληθεί με την τέχνη αυτή). ε) Περιγραφή έργων («εκφράσεις») από κάποιο λαογραφικό μουσείο ή από την ιδιαίτερη πατρίδα σας.

[Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Παράδοση, Οικονομικό Σύστημα, Κοινωνική Οργάνωση, Τέχνη]

2. Η επίσκεψη του Οδυσσέα και του Μενέλαου στην Τροία πριν από τον Τρωικό πόλεμο (Γ 204 κ.εξ.) αποτελεί μαρτυρία χρήσης της διπλωματίας στις διακρατικές σχέσεις. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να συγκεντρώσετε υλικό σχετικά με την ιστορία της διπλωματίας και το ρόλο της στην επίλυση διαφορών και την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των λαών και να παρουσιάσετε το αποτέλεσμα της έρευνάς σας στην τάξη. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Σύγκρουση, Διάλογος, Συνύπαρξη, Πολιτισμός]

ραψωδία Δ

**“Ορκίων σύγχυσις. Ἀγαμέμνωνος
ἐπιπώλησις**

(Οι Τρώες παραβαίνουν τις
συμφωνίες– Ο Αγαμέμνωνας
επιθεωρεί το στράτευμα πριν από
τη μάχη

Περιληπτική αναδιήγηση

Οι πρώτοι στίχοι της Δ ραψωδίας μας μεταφέρουν στον Όλυμπο, όπου οι θεοί συζητούν για το αποτέλεσμα της μονομαχίας. Ο Δίας υποστηρίζει ότι νικητής είναι ο Μενέλαος και προτείνει να του δοθεί, σύμφωνα με τους όρκους, η Ελένη. Βέβαια, μια τέτοια έκβαση δεν εξυπηρετεί τη βουλή του: η τιμή του Αχιλλέα μπορεί να αποκατασταθεί μόνο αν ο πόλεμος συνεχιστεί. Ελπίζει όμως στην αντίδραση της

ἼΗρας και της Αθηνάς· οι δυο θεές εχθρεύονταν θανάσιμα τους Τρώες και επιθυμούσαν την ολοσχερή κατάστροφή τους. Πράγματι, η ἼΗρα αντιδρά με οργή σε μια τέτοια λύση· προτείνει μάλιστα κι έναν εύσχημο τρόπο παραβίασης των όρκων, ώστε ο πόλεμος να ξαναρχίσει. Ο Δίας υποχωρεί και στέλνει την Αθηνά στο πεδίο της μάχης, να θέσει σε εφαρμογή το σχέδιο της ἼΗρας.

Η Αθηνά σπεύδει και με τη μορφή του Λαόδοκου, γιού του Αντήνορα, προσπαθεί να παρασύρει με λόγια δελεαστικά τον Τρώα Πάνδαρο να τοξεύσει τον Μενέλαο κι έτσι να παραβιαστούν οι συνθήκες. Το σχέδιο των θεών, βέβαια, στέφεται με επιτυχία και η δόλια ενέργεια του Πάνδαρου εξαγριώνει τους Αχαιούς. Σαν να μην έφτανε αυτό, και ενώ οι Αχαιοί ασχολούνται με τη θεραπεία

του επιπόλαιου τραύματος του Μενέλαου, οι Τρώες επιτίθενται και έτσι η παραβίαση των όρκων δεν περιορίζεται μόνο στην ενέργεια του Πάνδαρου. Σε μια γρήγορη επιθεώρηση του στρατού από τον Αγαμέμνονα πριν από τη μάχη, ο ποιητής μάς γνωρίζει καλύτερα τους αρχηγούς του στρατού, ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζει ο Διομήδης, ο γιος του Τυδέα, και ο ηνίοχός του ο Σθένελος. Σε λίγο η μάχη γενικεύεται και η σύγκρουση είναι φοβερή. Στο πλευρό των Τρώων στέκουν ο Άρης και ο Απόλλωνας, ενώ η Αθηνά ενθαρρύνει τους Αχαιοούς.

Εικόνα 13. Σκληρή μάχη ανάμεσα σε Τρώες και Αχαιούς. Ζωγραφική σε αρχαϊκό τυρρηνικό μελανόμορφο αμφορέα. Μουσείο Βόννης (αντίγραφο).

ραψωδία Δ 422-544
Και να που η μάχη επιτέλους
αρχίζει!
(ανάγνωση)

Οι φάλαγγες των Αχαιών και η
τρωική παράταξη

Πώς σε γιαλό μπροστά πολύβογγο
της θάλασσας το κύμα
ασκώνει ο Ζέφυρος, και χύνεται

79 / 55-56

ξοπίσω το 'να στ' άλλο-
βαθιά στο πέλαο πρώτα υψώνεται,
μετά στην ξέρα απάνω

425 σπάζει με ορμή και με άγριο
βρούχισμα, κι ολόγυρα
στους κάβους

δοξαρωτό κορφοσηκώνεται
ξερνώντας αλισάχνη-

όμοια κι οι φάλαγγες οι αργίτικες
απανωτές τραβούσαν

δίχως σωμό στη μάχη· φώναζε
στο ασκέρι το δικό του

κάθε ρηγάρχης· οι άλλοι αμίλητοι
τραβούσαν (τόσα πλήθη

430 πως ακλουθούν ποτέ δε θα
'λεγες κι έχουν φωνή στο στήθος)

βουβοί, από φόβο στους ρηγάρχες
τους μπροστά· κι ολόγυρά τους

οι πλουμιστές αρμάτες έλαμπαν,
που ως όδευαν φορούσαν.

Κι οι Τρώες, ως πρόβατα σε
τσέλιγκα τρανού τη μάντρα στέκουν

μύρια, ν' αρμέξουν το άσπρο γάλα
τους κι ως καρτερούν, βελάζουν

435 χωρίς αναπαμό, τ' αρνάκια
τους γρικώντας· όμοια τότε
των Τρώων ο αλαλητός ασκώνου-
νταν μες στο φαρδύ τ' ασκέρι.
Ίδια λαλιά δεν είχαν όλοι τους μηδέ
μιλούσαν όμοια,
τι ήταν το ασκέρι χιλιομάζωχτο κι
οι γλώσσες μπερδεμένες.

**Και οι θεοί παίρνουν μέρος
στη μάχη**

Και τούτους ο Άρης τους ξεσήκωνε,
τους άλλους η Παλλάδα,

440 κι ο Φόβος κι η Τρομάρα κι
η άπαυτα ξεφρενιασμένη Αμάχη,
του Άρη του αντροφονιά η συντρό-
φισσα κι αντάμα κι αδελφή του·
που λίγο λίγο πρώτα ασκώνεται, μα
γρήγορα στυλώνει
ψηλά στα ουράνια το κεφάλι της και
περπατάει στο χώμα.

Αυτή και τότε πηγαινόρχουνταν
αναμεσός στ' ασκέρια,
445 την άγρια αμάχη τους
κεντρίζοντας κι αυξαίνοντας
το βόγγο.

Γενικευμένη μάχη

Κι όπως τα δυο τ' ασκέρια
τρέχοντας σμίξαν μαζί,
σκουντρήξαν
το 'να με τ' άλλο τα κοντάρια τους
σκουντρήξαν τα σκουτάρια
και των αντρών των χαλκοθώρακων
η αντρεία, κι αντιχτυπούσαν
οι αφαλωτές ασπίδες, κι έβραζεν
ο σάλαγος περίσσιος·

450 και γρίκαες καυκησιές και
γόσματα μαζί την ίδιαν ώρα,
αυτών που εσφάζαν και που
εσφάζουνταν κι η γης πλημμύριζε
αίμα.

Καθώς φουσκώνουν ξεροπόταμα κι
απ' τα βουνά κυλούνε

και σμίγουν κάτω στο συλλάγκαδο
τα ξέχειλα νερά τους,
που από κρουνοὺς τρανοὺς
ξεχύνονται μες σε βαθιά χαράδρα,
455 κι ακούει το βρουχισμό τους
ξέμακρα πα στο βουνό ο τσοπάνος,
όμοια κι αυτοί, σα σμίξαν, έβγαζαν
αλαλαγμούς και βόγγους.

Αντίλοχος και Εχέπωλος – Αγήνορας και Ελεφήνορας

Πρώτος ο Αντίλοχος εσκότωσε
μέσα στους Τρώες προμάχους
τρανό αντρειωμένο, τον Εχέπωλο,
το γιο του Θαλυσίου·
πρώτος του χτύπησε το κέρατο
στο αλογουρίσιο κράνος.

460 Τρυπάει το μέτωπο και
πέρασε το κόκαλο ως τα μέσα
ο χάλκινος χαλός· κι εσκέπασε
τα μάτια του σκοτάδι,
κι ως πύργος καταγής γκρεμίστηκε

στην άγρια μέσα μάχη.

Κι ευτύς, ως έπεσε, ο Ελεφήνορας
τον άρπαξε απ' τα πόδια,
ο γιος ο γαύρος του Χαλκώδοντα,
των Άβαντων ο ρήγας,

465 κι απ' τις ριζιές σκυφτός τον
έσερνε, ποθώντας να του γδύσει
με βιάση τ' άρματα· μα η φόρα του
δε βάσταξε πολλήώρα·
τι ως ο λιοντόκαρδος Αγήνορας
τον είδε να τον σέρνει
και στο σκουτάρι δίπλα, ως έγερνε,
να δείχνει το πλευρό του,
με το χαλκό κοντάρι του 'ριξε και
τη ζωή του παίρνει.

470 Έτσι η ζωή του εκόπη, κι
άναψε στους Τρώες και
στους Αργίτες
τότε τρανό κακό από πάνω του, τι
κι απ' τα δυο τα μέρη
χιμούσαν σαν τους λύκους κι
έριχναν ο ένας τον άλλο κάτω.

Αίαντας και Σιμοείσιος, Άντιφος και Λεύκος, Οδυσσέας και Δημοκόωντας

Κι ο τελαμώνιος Αίας ένα άγουρο,
το Σιμοείσιο, ρίχνει,
που του Ανθεμίωνα γιος
εκράζονταν· η μάνα του μια μέρα
475 στους όχτους του Σιμόη τον
γέννησε γυρνώντας απ' την Ίδα,
όπου είχε πάει να ιδεί τα πρόβατα
μαζί με τους γονιούς της.
Γι' αυτό και Σιμοείσιος κράζονταν,
μα να γεροκομήσει
γραφτό του τους γονιούς δεν ήτανε.
Λιγόχρονος εστάθη,
καθώς με το κοντάρι ο αντρόκαρδος
τον χτύπησε Αίαντας τότε·
480 τι ως πρώτος πρόβαινε, τον
πέτυχε στο στήθος, στο δεξιό του
δίπλα βυζί, κι αντίκρα επέρασε
το χάλκινο κοντάρι

μέσα απ' τον ώμο· και κυλίστηκε
στον κουρνιαχτό, σα λεύκα
που σε φαρδύ, βαθύ βαλτότοπο
φυτρώνει, κι ίσια πάνω
τραβάει, και μονάχα κατάκορφα
φυτρώνουν τα κλαριά της·
485 αμαξομάστορας την έκοψε
με αστραφτερό τσεκούρι,
να τη λυγίσει και τροχόγυρος
να γίνει σε ώριο αμάξι·
κι αυτή κοιτάμενη ξεραίνεται
στον ποταμού τον όχτο·
παρόμοια ο Σιμοείσιος κοίτουσαν,
σαν πήρε να τον γδύνει
ο γαύρος Αίας· και τότες ο Άντιφος,
ο στραφτοθωρακάτος
490 του Πρίαμου ο γιος, μες στο
αντρομάζωμα του ρίχνει το κοντάρι
το μυτερό, μα δεν τον πέτυχε, μόν'
βρίσκει στ' αχαμνά του
το Λεύκο, του Οδυσσέα το
σύντροφο, που το νεκρό τραβούσε·

και το κορμί απ' τα χέρια του 'φυγε
κι απάνω του εσωριάστη.
Τότε ο Οδυσσέας βαριά αραθύμησε
θωρώντας τον να πέφτει·

495 γοργά περνάει μέσ' απ'
τους προμάχους με αστραποβόλο
κράνος

κι ήρθε, κοντά του εστάθη κι έριξε
το λιώφωτο κοντάρι,

με προσοχή κοιτώντας γύρα του· κι
οι Τρώες εκάμαν πίσω,
καθώς κοντάριζε· κι ουδ' έφυγε

στ' ανώφελα η ριζιά του·
το νόθο υγιό του Πρίαμου πέτυχε,
το Δημοκόωντα, μόλις

500 από την Άβυδο, από τ' άλογα
του κύρη του, φτασμένο.

Αυτόν, χολιώντας για το σύντροφο,
κοντάρεψε ο Οδυσσέας

δίπλα στο μέτωπο, κι ο χάλκινος
χαλός περνά από τ' άλλο
μελίγγι ως πέρα, και του σκέπασε

τα μάτια το σκοτάδι.
Βαρύς σωριάστη, κι από πάνω του
βροντήξαν τ' άρματά του.

505 Πισωδρομίζει ο γαύρος
Έχτορας κι οι μπροστομάχοι τότε,
κι οι Αργίτες όλοι αμέσως χούγιαξαν
και τους νεκρούς τραβήξαν
Απόλλωνας και Αθηνά

και πήραν δρόμο ομπρός. Μα
θύμωσεν ο Απόλλωνας,
που εθώρειε
ψηλά απ' τα Πέργαμα, και φώναξε
στους Τρώες γκαρδιώννοντάς τους:
«Αλογατάδες Τρώες, απάνω τους,
κρατήστε την αντρεία σας

510 μπρος στους Αργίτες, τι από
σίδερο για πέτρα τα κορμιά τους
δεν είναι, στου χαλκού το χτύπημα
του σαρκοφά ν' αντέξουν.
Κι ουδ' ο Αχιλλέας, της ωριοπλέ-
ξουδης θεάς ο γιος, στη μάχη

βρίσκεται εδώ μόν' στα πλεούμενα
κλωσάει τη μάνητά του».
Έτσι ο θεός μιλούσε ο ανήμερος, κι
ωστόσο τους Αργίτες

515 ξεσήκωνε η Αθηνά

η περίλαμπρη, του Δία η θυγατέρα,
γυρνώντας δώθε κείθε, όπου 'βλεπε
να παρατούν τη μάχη.
[...]

**Επίλογος της μάχης: ο θάνατος
εξομοιώνει θύτες και θύματα**

Με τέτοια μάχη πια παράπονο
κανείς δε θα 'χε, φτάνει

540 να μπόρειε, αδόξευτος κι
αλάβωτος από χαλκό, να τρέχει
στη μέση εκεί, με παραστάτισσα
την Αθηνά Παλλάδα,
να τον κρατά απ' το χέρι, διώχνο-
ντας κάθε ριζιά από μπρος του·
τι πλήθος Τρώες κι Αργίτες πίστομα
μαθές τη μέρα εκείνη

στη σκόνη ξαπλωμένοι εκοίτουσαν
ο ένας στον άλλον πλάι.

(Μτφρ. Ν. Καζαντζάκης –
Ι.Θ. Κακριδής, ΟΕΔΒ 1983)

ραψωδία Ε
Διομήδους ἀριστεία
(Τα κατορθώματα του Διομήδη)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ο Διομήδης αναδεικνύεται σε κυρίαρχη μορφή της μάχης και όλα δείχνουν ότι η Αθηνά ετοιμάζει την *αριστεία* του: τον περιβάλλει με φως, τον γεμίζει δύναμη και αυτοπεποίθηση και εκείνος ρίχνεται ακάθεκτος στη μάχη. Μάταια ο Πάνδαρος προσπαθεί με το τόξο του να ανακόψει την ορμή του Τυδείδη· κατάφέρνει μόνο να τον τραυματίσει ελαφρά στον ώμο. Και καυχιέται

γι' αυτό! Ο Διομήδης ζητάει τη συνδρομή της Αθηνάς κι εκείνη σπεύδει κοντά του. Τον ενδυναμώνει με την ανδρεία του πατέρα του και του δίνει τη δυνατότητα να αναγνωρίζει τους θεούς, για να τους αποφεύγει. Μόνο την Αφροδίτη του επιτρέπει να χτυπήσει, αν βρεθεί μπροστά του.

Με ορμή λιονταριού ο Διομήδης ξαναρίχνεται στη μάχη. Βλέποντάς τον ο Αινείας να σκορπά το θάνατο στις φάλαγγες των Τρώων, πείθει τον Πάνδαρο ν' ανεβεί στο άρμα του και να τον αντιμετωπίσουν μαζί. Ο Διομήδης ειδοποιείται από τον Σθένελο για τους Τρωαδίτες που πλησιάζουν απειλητικοί και αποφασίζει να τους αντιμετωπίσει πεζός. Δίνει μόνο οδηγίες στον ηνίοχο του να προσπαθήσει να πάρει τα περίφημα άλογα του Αινεία. Στη

σκληρή σύγκρουση που ακολουθεί, ο Διομήδης σκοτώνει τον Πάνδαρο και τραυματίζει τον Αινεία, τον οποίο σπεύδει να απομακρύνει από τη μάχη η μητέρα του Αφροδίτη. Ενώ ο Σθένελος έχει ήδη κερδίσει τα άλογα του Αινεία, ο Τυδείδης καταδιώκει τη θεά της ομορφιάς και την τραυματίζει στο χέρι. Εκείνη εγκαταλείπει τον Αινεία, που τον αρπάζει αμέσως ο Απόλλωνας για να τον σώσει, και φεύγει κλαίγοντας στον Όλυμπο, όπου βρίσκει παρηγοριά στην αγκαλιά της μητέρας της, της Διώνης.

Στο μεταξύ, στο πεδίο της μάχης οι τρωικές φάλαγγες, με τη συμπαράσταση του Άρη, ασκούν έντονη πίεση στους Αργίτες και πολλοί επώνυμοι Αχαιοί πέφτουν νεκροί. Την κρίσιμη στιγμή επεμβαίνουν η Ήρα και η Αθηνά. Η σύζυγος του

Δία με «στεντόρεια» φωνή επιπλήττει τους Αχαιοούς και τους θυμίζει τα κατορθώματα του Αχιλλέα, ενώ η Αθηνά παίρνει θέση ηνίοχου πλάι στον Διομήδη και τον παρακινεί να ρίξει το ακόντιό του εναντίον του Άρη. Η θεά φροντίζει, ώστε η βολή να είναι εύστοχη και η αριστεία του ήρωα να συμπεριλάβει και δεύτερο τραυματισμό θεού. Σφαδάζοντας από τους πόνους, ο θεός του πολέμου καταφεύγει στον Όλυμπο, όπου δέχεται τις φροντίδες του Δία. Τέλος, επιστρέφουν στην κατοικία των θεών και η Ήρα με την Αθηνά.

ραψωδία E 274-430

Ο Διομήδης σκοτώνει τον Πάνδαρο
και τραυματίζει την Αφροδίτη

- Η θριαμβευτική πορεία (αριστεία) του Διομήδη
- Η τιμωρία του επίορκου καυχησιάρη στρατιώτη Πάνδαρου
- Στην ομηρική μάχη τραυματίζονται ακόμα και οι θεοί!

Αἰδῶς, Ἀργεῖοι

«ἔνθα στᾶσ' ἤϋσε θεὰ λευκώλενος
Ἥρη, Στέντορι εἴσαμένη
μεγαλήτορι χαλκεοφώνῳ, ὅς
τόσον αὐδήσασχ' ὅσον ἄλλοι
πεντήκοντα· "αἰδῶς, Ἀργεῖοι, κὰκ'
ἐλέγχεα, εἶδος ἀγητοῖ".»

(E 784-787)

Συμπλοκή Πάνδαρου και Αινεία με τον Διομήδη

Τους λόγους τούτους έλεγαν εκείνοι
ανάμεσόν τους
κι ευθύς με τα γοργ' άλογα
πλησίασαν οι δύο.
Και πρώτος του Λυκάονος
ο λαμπρός γόνος είπε:
«Ω γόνε σιδηρόκαρδε
του θαυμαστού Τυδέως,
το γοργό βέλος το πικρό δεν
σ' έριξε· και τώρα
με το κοντάρι δοκιμήν θα κάμω, αν
σ' επιτύχω».
Είπε και το μακρόσκιον κοντάρι
σφενδονίζει
και την ασπίδα τρύπησε
του Διομήδη πέρα
η χάλκιν' άκρη κι έφθασε
τον θώρακα να εγγίξει
κι εφώνασεν ο Πάνδαρος μακράν

να τον ακούσουν:

«Εἰς το λαγγόνι περαστά
σε λάβωσα· και ολίγην
285 ἔχεις ζωήν· και καύχημα
σ' ἐμέ ἔδωκες μεγάλο».

Και ατρόμητος του ἀπάντησεν
ο δυνατός Διομήδης:
«Ἐσφαλές, δεν μ' ἐπέτυχες· ἀλλά
δεν θα ησυχάστε,
πριν πέσει ἀπό τους δύο σας
ο ἕνας και χορτάσω
στο αίμα τον ἀδάμαστον
πολεμιστήν τον Ἄρη».

Ο Πάνδαρος φονεύεται

290 Ρίχνει τὰ ἀκόντι· κι η Αθηνά
τ' οδήγησε στην μύτην,
σιμά στο μάτι· και ο σκληρός
χαλκός τα λευκά δόντια
τού πέρασε και του 'κοψε
τη γλώσσαν εἰς την ρίζα,
κι η χάλκιν' ἄκρη κάτωθεν εφάνη
ἀπ' το πηγούνι.

Πέφτει απ' τ' αμάξι και βροντούν
επάνω τ' άρματά του

295 τα εύμορφα και ολόλαμπρα
και ανάμερα από φόβον
σύρθηκαν τα γοργ' άλογα· κι
εκείνος ενεκρώθη.

Με την ασπίδα επήδησε και το
μακρύ κοντάρι
ο Αινείας, μήπως οι Αχαιοί του
πάρουν τον νεκρόν του·
και ως θαρρετό στην ρώμην του
λιοντάρι διασκελούσε

300 γύρω του με τ' ακόντι εμπρός
και την γλιστρήν ασπίδα,
έτοιμος να φονεύσει αυτόν που
στον νεκρόν σιμώνει
κι εφώναζε τρομακτικά· κι εσηκωσε
ο Τυδείδης
πέτραν τρανην, θεόρατην· δεν θα
την παίρναν δύο
των τωρινών θνητών και αυτός την
έπαιζε και μόνος.

305 Και τον Αινείαν κτύπησε
μ' αυτήν στο μέρος, όπου
στρέφεται ο γόφος στο μερί και
λέγεται κουτάλα·
και την κουτάλα σύντριψε και
τα δυο νεύρ' ακόμη·
ο τραχύς λίθος του 'γδαρε το δέρμα·
πέφτει ο ήρωας
στα γόνατά του και στην γήν με το
παχύ του χέρι

310 στηρίχθη και τα μάτια του
μαύρη σκεπάζει νύκτα.

**Η Αφροδίτη σώζει
τον τραυματισμένο Αινεία**

Κι έχανε τότε την ζωήν ο βασιλεύς
Αινείας,
αλλ' η Αφροδίτη του Διός η κόρη
ευθύς τον είδε,
οπού στων μόσχων τες βοσκές
τον γέννησε του Αγχίση·
έζωσε αυτή με τες λευκές αγκάλες
το παιδί της

315 και ο φωτοβόλος πέπλος της
στες δίπλες του τον κρύβει,
φράγμα στα βέλη, μη κανέν' ακόντι
χαλκοφόρο
των ταχυίππων Δαναών τον εύρει
μες στο στήθος.
Κι ενώ απ' την μάχην έπαιρνε
τον ποθητόν υιόν της
εκείνη, δεν λησμόνησεν ο υιός
του Καπανέως

320 αυτά που του παράγγειλεν
ο ανδρείος Διομήδης·
και τα δικά του άλογα μακράν από
τον κρότον
έστησε και τους χαλινούς
προσέδεσε στ' αμάξι.

στ. 274 εκείνοι: ο Διομήδης (= ο γόνος του θαυμαστού Τυδέως, στ. 277) και ο Σθένελος (= ο υιός του Καπανέως, στ. 319).

στ. 275 οι δύο: ο Αινείας και ο Πάνδαρος (= του Λυκάονος ο λαμπρός γόνος, στ. 276).

στ. 280 μακρόσκιον: το επίθετο δηλώνει το μήκος του δόρατος, το οποίο ήταν τουλάχιστον 1,80 μ. Το δόρυ του Έκτορα ήταν ενδεκάπηχυ (Z 319).

στ. 284 λαγγόνι: το μαλακό μέρος του σώματος μεταξύ του ισχίου και των πλευρών, στο πλάι της κοιλιάς.
περαστά: από τη μια άκρη έως την άλλη, πέρα για πέρα.

στ. 290 η Αθηνά τ' οδήγησε: η θεά κατευθύνει το δόρυ και τιμωρεί τον επίορκο, ο οποίος δεν απαλλάσσεται της ευθύνης του, έστω κι αν η ίδια τον είχε παρασύρει (βλ. Περιληπτική αναδιήγηση ραψ. Δ). Η παρέμβαση της θεάς δε μειώνει επίσης τη νίκη του Διομήδη· αντίθετα, η βοήθεια μιας θεότητας τονίζει τη

δύναμη και το θρίαμβο του ήρωα. Όσον αφορά την περιγραφή του τραύματος: ο Πάνδαρος βρισκόταν πάνω στο άρμα, σε υψηλότερο δηλαδή επίπεδο από τον Διομήδη, πώς ήταν δυνατόν το δόρυ να τον χτυπήσει δίπλα στο μάτι, στη μύτη, με φορά προς τα κάτω, ώστε να διαπεράσει τα δόντια, να αποκόψει τη βάση της γλώσσας και να προβάλει στο κάτω μέρος της σιαγόνας; Ίσως ο ποιητής θέλησε να τονίσει την τιμωρία του καυχησιάρη, αποκόπτοντας τη γλώσσα του στη βάση της, αδιαφορώντας για την έλλειψη ρεαλισμού.

στ. 299-300 διασκελούσε με τ' ακόντι... ασπίδα: στεκόταν πάνω από τον νεκρό και τον υπερασπιζόταν, βάζοντας μπροστά του το ακόντιο και καλύπτοντάς τον με την ασπίδα. Τυπικό μοτίβο της

ομηρικής μάχης: ο Διομήδης, όπως κάθε ομηρικός ήρωας, για να ολοκληρώσει τη νίκη του, προσπαθεί να γίνει κύριος των όπλων και, αν μπορέσει, του ίδιου του νεκρού σώματος του αντιπάλου που μόλις έχει σκοτώσει, ενώ ο σύντροφος του νεκρού Πάνδαρου, ο Αινείας, κάνει ό,τι μπορεί για να τον σώσει από μια τέτοια ταπείνωση.

γλιστήρ: γυαλιστερή (στο πρωτότυπο *ἔϊσην* = ολοστρόγγυλη, σύμμετρη).

στ. 303-304 Η λαϊκή πίστη πάντοτε θεωρούσε τους ανθρώπους παλαιότερων εποχών πιο δυνατούς από τους συγχρόνους (βλ. και σχόλ. στ. Α 273).

στ. 305-306 στο μέρος... στο μερί: στο κοίλωμα του ισχίου, εκεί όπου μπαίνει η κεφαλή του μηρού, ο γοφός. Πρόκειται για την

«κλείδωση», *κοτύλη* στο πρωτότυπο, ή *κουτάλα*, όπως μεταφράζεται στο κείμενο (βλ. εικόνα 14).

στ. 309 παχύ: στιβαρό, δυνατό, γερό.

στ. 313 όπου στων μόσχων... του Αγχίση: ο Αινείας ήταν γιος της Αφροδίτης και του Αγχίση και είχε γεννηθεί στα λιβάδια, όπου ο πατέρας του έβοσκε τα βόδια του.

στ. 316 φράγμα στα βέλη: η θεά τύλιξε το γιο της με τον πέπλο της, για να τον προστατέψει από τα βέλη των Ελλήνων.

στ. 319-320 δεν λησμόνησεν...

Διομήδης: ο Διομήδης είχε δώσει εντολή στον Σθένελο να προσπαθήσει να πάρει τα περίφημα άλογα του Αινεία (E 260-273).

Εικόνα 14. Σύγκρουση Διομήδη και Αινεία· παραστέκουν η Αθηνά και η Αφροδίτη. Ερυθρόμορφος κρατήρας, 490-480 π.Χ. Βοστώνη, Μουσείο Καλών Τεχνών (αντίγραφο).

Ο Σθένελος αρπάζει τα άλογα του Αινεία

Και τα καλότριχ' άλογα του Αινεία
παίρνει αμέσως
προς τους γενναίους Αχαιοούς απ'
τον στρατόν των Τρώων·

325 τα 'δωκε στον Δηίπυλον,

335 επήδησ' ο υιός
του θαυμαστού Τυδέως
και με τα' ακόντι εσκάρφισε
το τρυφερό της χέρι·
τον πέπλον της, αμβρόσιον υφάδι
των Χαρίτων,
πέρασ' η λόγχη κι εύρηκε
την άκρην της παλάμης·
ρέει το αίμα της θεάς και άφθαρτον
είν' εκείνο,

340 το έχουν μόν' οι μάκαρες θεοί
και ιχώρ το λέγουν·
οίνον δεν πίνουν οι θεοί, μήτε
σιτάρι τρώγουν,
κι είναι διά τούτο αναίματοι και
αθάνατοι καλούνται.
Φώναξ' εκείνη θλιβερά και αφήνει
τον υιόν της·
στα χέρια του τον σήκωσεν
ο Απόλλων και με νέφος

345 μαύρο τον ζώνει, μη κανέν'
ακόντι χαλκοφόρο

των ταχυίππων Δαναών τον εύρει
μες στο στήθος.

Μακράν τότε έσυρε κραυγήν ο
ανδρείος Διομήδης:
«Φεύγε, ω κόρη του Διός, της μάχης
τους αγώνες.

Ή δεν σου αρκεί που ξεπλανάς
τες άνανδρες γυναίκες;

350 Θαρρώ πως αν εις πόλεμον
και πάλιν λάβεις μέρος,
θ' ανατριχιάς κι εάν μακράν διά
πόλεμον ακούσεις».

Αυτά 'πε κι έφευγε η θεά με ζάλην
και με πόνους
σκληρούς κι εγίνη μελανό

το ρόδινό της σώμα·
κι η Ίρις η ανεμόποδη την πήρε
από το πλήθος

355 τον άγριον Άρη αριστερά
της μάχης καθισμένον
ήβρε· και ομίχλη σκέπαζε
την λόγχην και τους ίππους.

Τότ' εγονάτισε η θεά και από
τον αδελφόν της
τα χρυσοστέφαν' άλογα πολύ
θερμά ζητούσε:
«Γλυκέ, βοήθα με, αδελφέ, και
δώσ' μου τ' άλογά σου
360 να μεταβώ στον Όλυμπον,
έδραν των αθανάτων·
πληγή με σφάζει οπού θνητός
μού έκαμε, ο Τυδείδης,
που τώρα μάχην θα 'καμνε και στον
πατέρα Δία».
Τα χρυσοστέφαν' άλογα της έδωκεν
ο Άρης·

στ' αμάξι ανέβ' η θλιβερή·
στο πλάγι της η Ίρις
365 κάθισε και τους χαλινούς στα
χέρια της επήρε·

**Η Αφροδίτη αποσύρεται
στον Όλυμπο**

κτυπά κι εκείνα πρόθυμα πετούν
και γοργά φθάνουν

εις τον υψηλόν Όλυμπον,
των αθανάτων έδραν·
τ' άλογ' αυτού σταμάτησεν
η ανεμόποδ' Ίρις
και αφού τα ξέζεψε, τροφήν
τους έβαλε αμβροσίαν·

370 κι η Αφροδίτη έπεσε
στον κόλπον της μητρός της
Διώνης· τούτη αγκάλιασε
την ποθητήν της κόρην,
με το χέρι την χείδευσε κι είπε
σ' αυτήν: «Παιδί μου,
ποιος των θεών τόσ' άπρεπα
σου 'καμε αυτά που βλέπω,
ως να 'χε σ' έβρει φανερά κάποιο
κακό να κάμνεις;»

375 Σ' εκείνην η φιλόγελη
απάντησε Αφροδίτη:
«Εμένα ο μεγαλόψυχος ελάβωσε
Τυδείδης,
διότι από τον πόλεμον έπαιρνα
τον υιόν μου

Αινείαν, που υπεραγαπώ, καθώς
κανέναν άλλον.
Διότι Τρώων και Αχαιών δεν είναι
μάχη πλέον·
380 πολεμούν ήδ' οι Δαναοί και με
τους αθανάτους».

στ. 327 βαθιά: αυτά που έχουν
βάθος, βαθουλωτά (πρβ. σχόλ. στ.
A 12).

στ. 328 τα ολόλαμπρα λουρία: η
φράση έχει κυριολεκτική σημασία·
τα χαλινάρια γυάλιζαν, είτε γιατί τα
άλειφαν με κάποια λιπαρή ουσία
(π.χ. λάδι η λίπος) είτε γιατί ήταν
στολισμένα με στιλπνά κοσμήματα
(π.χ. από ελεφαντόδοντο, βλ. E
583).

στ. 330 την Κύπριν: την Αφροδίτη.
Η θεά καταγόταν από την Κύπρο·
στην Πάφο είχε βωμό και ιερό

(βλ. *Οδύσσεια*, θ 429-431).

στ. 333 πορθήτρα Ενωώ: η Ενωώ, που κυριεύει τα κάστρα· θεά του πολέμου και σύμμαχος του Άρη, ο οποίος λεγόταν και Ενουάλιος, δηλαδή φονικός. Πολεμική θεά θεωρούνταν και η Αθηνά, της οποίας άλλωστε η προσωνυμία *Παλλάδα* προέρχεται ετυμολογικά από το ρ. *πάλλω*, δηλαδή η θεά που *πάλλει* (= ρίχνει με ορμή) το δόρυ.

στ. 335-336 τινάχθη, επήδησε... εσκάρφισε: όρμησε εναντίον της και πηδώντας την πλήγωσε.

στ. 337 αμβρόσιος: θεϊκός, ιερός, αθάνατος (πρβ. *αμβροσία* = η τροφή των θεών).

Χάριτες: θεότητες που χαρίζουν νιάτα και ομορφιά. Ο Ησίοδος αναφέρει την Αγλαΐα, την Ευφροσύνη και τη Θάλεια· ήταν κόρες του Δία και της Ευρυνόμης, κόρης του

Ωκεανού, και ανήκαν στην ακολουθία της Αφροδίτης.

στ. 340 **ιχώρ**: μια ιδιαίτερη ουσία που είχαν αντί για αίμα στις φλέβες τους οι θεοί.

στ. 343 **φώναξ' εκείνη θλιβερά**: η ύπαρξη του *ιχώρος* δεν αποκλείει την αίσθηση του πόνου.

στ. 344-346 **και με νέφος... στο στήθος**: ο Απόλλωνας παίρνει τη θέση της Αφροδίτης (πρβ. στ. 315-317) και σώζει τον Αινεία.

στ. 354 **ανεμόποδη**: η Ίρις, ως αγγελιαφόρος των θεών, ήταν γρήγορη σαν τον άνεμο.

στ. 358 και 363 **χρυσοστέφανα**: τα άλογα είχαν στο μέτωπό τους πολύτιμα στολίδια.

στ. 371 **Διώνη**: μητέρα της Αφροδίτης και άλλοτε σύζυγος του Δία, σύμφωνα με την προομηρική παράδοση.

στ. 375 φιλόγελη: το επίθετο (φιλομμειδής) δεν εκφράζει τη διάθεση της θεάς αυτή τη στιγμή, αλλά τονίζει τη σχέση της με τη χαρά και την απειρία της στον πόλεμο (πρβ. *E* 428-430).

στ. 376 μεγαλόψυχος: (με αρνητική χροιά) υπερόπτης, αλαζονικός.

**Η Διώνη παρηγορεί
και θεραπεύει την Αφροδίτη**

Και προς αυτήν απάντησεν
η σεβαστή Διώνη:
«Με υπομονήν το πάθος σου,
παιδί μου, να βαστάσεις
απ' τους ανθρώπους πάθαμε
πολλοί των Ολυμπίων,
ως εμείς δίδομε αφορμήν κακών
ανάμεσόν μας.

385 Βάσταξ' ο Άρης π' άλυτα
τον έδεσεν ο Ώτος

και ο Εφιάλτης ο δεινός, τα τέκνα
του Αλωέως·
κι έμεινε μήνες δεκατρείς
στο χάλκινον αγγείον·
και τότε ο πολεμόδιψος ο Άρης
θα εχανόνταν,
η μητριιά του αν του Ερμή δεν
το 'λεγεν, η ωραία

390 Ηεριβοίη· κι έκλεψεν αυτός
τον Άρη, οπότεν
εκόντευε ο σκληρός δεσμός να
πάρει την πνοή του.
Βάσταξ' η Ήρα, ότε ο δεινός
Αμφιφυωνιάδης,
μ' ακόντι τρίγωνο έπληξε τον δεξιόν
μαστόν της
και την θεάν αγιάτρευτος βασάνιζεν
ο πόνος.

395 Βάσταξε και ο θεόρατος
ο Άδης πικρό βέλος·
ο ίδιος άνδρας, ο υιός
του αιγιδοφόρου Δία,

οδυνηρά τον πλήγωσε εις
των νεκρών την πύλην·
κίνησε προς τον Όλυμπον
στο δώμα του Κρονίδα
περίλυπος και στην καρδιά
τον έπιαναν οι πόνοι,
400 ότι τον μέγαν ώμον του
τ' ακόντ' είχε περάσει.

Με βότανα παυσίπονα, που
του 'βαλε ο Παιήων,
τον γιάτρευσεν, ότι θνητός δεν ήτο
αυτός πλασμένος·
ο άθλιος, ο αυθαδέστατος εργάτης
ασεβείας,
που τους θεούς που κατοικούν
στον Όλυμπο κτυπούσε,

405 και αυτόν τώρα εναντίον σου
η Αθήνη τον Τυδείδη
έβαλε και δεν σκέπτεται ο μωρός
που ολίγες έχει
ημέρες όποιος πόλεμον κινεί
των αθανάτων,

και οπίσω από τον πόλεμον δεν
θα 'λθει να του πέσουν
στα γόνατά του τα παιδιά, παπά
να του ψελλίζουν.

410 Διά τούτο, αν κι έχει δύναμιν
μεγάλην ο Τυδείδης,
ας συλλογιέται αντίμαχον μην έβρει
ανώτερόν σου·
μην η Αιγιάλεια ποτέ, η φρόνιμη
Αδρηστίνη,
ξυπνήσει τους ανθρώπους της
θρηνώντας που της λείπει
ο νυμφευτός της σύντροφος
των Αχαιών ο πρώτος,

415 του ιπποδάμου η θαυμαστή
γυνή, του Διομήδη».
Είπε· και με τα χέρια της σφογγίζει
τον ιχώρα
απ' την παλάμην κι έκλεισ' η πληγή
κι οι πόνοι επαύσαν.

Η Ήρα και η Αθηνά σχολιάζουν ειρωνικά τον τραυματισμό της Αφροδίτης

Κι απ' τ' άλλο μέρος η Αθηνά κι
η Ήρα, ενώ τηράζουν,
με λόγια μετωριστικά κεντούσαν
τον Κρονίδην.

420 Και πρώτη τότε ομίλησεν
η γλαυκομάτ' Αθήνη:
«Δία πατέρα, ό,τι θα ειπώ μη
σε θυμώσει τάχα;
Άσφαλτα η Κύπρις ήθελε καμίαν
Αχαιίδα
των Τρώων που υπεραγαπά να
φέρει στες αγκάλες·
κι εκεί που την λαμπρόπεπλον
εχάιδευεν ωραίαν,

425 χρυσή βελόνη εσκάρφισε
το τρυφερό της χέρι».
Εις τούτο εγλυκογέλασεν ο ύψιστος
πατέρας

και την χρυσήν προσκάλεσ'

Αφροδίτην και της είπε:

«Τα έργα τα πολεμικά, παιδί μου,

δεν σου ανήκουν·

στου γάμου συ τες ζηλευτές

φροντίδες καταγίνου

430

και τ' άλλα έχ' η Αθηνά και

ο μανιωμένος Άρης».

στ. 385 κ.εξ. ο Ώτος και ο Εφιάλτης: γίγαντες τεράστιοι, οι οποίοι είχαν στενή σχέση με τη γεωργία και την ειρηνική ζωή· θεωρήθηκαν εχθροί του θεού του πολέμου (Άρη), τον οποίον κράτησαν αιχμάλωτο για δεκατρείς μήνες. Η μητριά τους όμως, η Ηεριβοΐη, αποκάλυψε στον Ερμή το σημείο όπου ήταν κρυμμένο το πιθάρι με τον Άρη, κι αυτός, με τη θρυλική του δεξιοτεχνία ως θεός της κλοπής, κατόρθωσε να τον

απελευθερώσει.

στ. 392 ο δεινός Αμφιτρυωνιάδης: ο Ηρακλής θεωρείται εδώ γιος του Αμφιτρύωνα, ενώ παρακάτω αναφέρεται ρητά ως πατέρας του ο Δίας (στ. 396). Συνήθως στους μεγάλους ήρωες αναφερόταν ένας θνητός πατέρας και ένας θεός· έτσι τα ηρωικά γένη περηφανεύονταν ότι είχαν θεϊκή καταγωγή.

στ. 393 ακόντι τρίγωνο: βέλος με τρεις αιχμές.

στ. 401 ο Παιήων: γιατρός των θεών, ο οποίος λεγόταν και Παιάνας.

στ. 403-404 ο άθλιος... κτυπούσε: ο Ηρακλής.

στ. 405 και αυτόν: τον Διομήδη.

στ. 409 παπά: μπαμπά. Τόσο η σκηνή όσο και η έκφραση είναι ξένες με το ηρωικό έπος, αλλά ταιριάζουν απόλυτα με τα συμφραζόμενα της

τροφερής σκηνής όπου μια μητέρα παρηγορεί την κόρη της.

στ. 412 Αδρηστίνη: γυναίκα του Διομήδη, κόρη του Άδραστου, βασιλιά του Άργους.

στ. 415 ιππόδαμος: βλ. σχόλ. στο στ. Γ127.

στ. 418 τηράξω: κοιτάζω.

στ. 419 μετωριστικά: δηκτικά, σκωπτικά, πειραχτικά (από το ρ. *μετωρίζομαι* = αστειεύομαι, χωρατεύω).

κεντώ: ερεθίζω, πειράζω.

στ. 420 γλαυκομάτα: βλ. σχόλ. στ. Α 207.

στ. 422 άσφαλτα: ασφαλώς, χωρίς αμφιβολία. Ποιοι υπαινιγμοί κρύβονται πίσω από τα λόγια της Αθηνάς;

στ. 425 βελόνη: πόρπη, καρφίτσα με την οποία στερέωναν το φόρεμα στον ώμο. Πώς εξηγείται το μίσος

της Αθηνάς και της Ἴφρας για τους Τρώες;

στ. 427 χρυσή: το επίθετο αποδίδει την ομορφιά της θεάς.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Βατραχομουμαχία

Η *Βατραχομουμαχία*, έργο άγνωστου ποιητή πιθανόν του 6ου/5ου αι. π.Χ., περιγράφει τον πόλεμο μεταξύ των βατράχων και των μυών (= ποντικών). Οι «εχθροπραξίες» άρχισαν όταν ο βασιλιάς των βατράχων Φουσκομάγουλος (Φυσίγναθος) έγινε, χωρίς να το θέλει, αιτία να πνιγεί στη λίμνη ο βασιλιάς των ποντικών Ψιχουλαρπάχτης (Ψιχάρπαξ). Στους στίχους που ακολουθούν

περιγράφεται μέρος της φονικής
μάχης μεταξύ των δύο αντιπάλων:

*«Με δόρυ πρώτος ο Βροντόλαλος
χτυπάει τον Αντρογλύφτη
μες στους προμάχους
στο κατώκοιλο και του τρυπάει
το σκώτι.*

*Μπρούμυτα αυτός σωριάστη,
γέμισε η λεπτή του χαίτη σκόνη.*

205 *Με βρόντο πέφτει κι από
πάνω του βροντήξαν τ' άρματά του.
Κι ο Τρυποφράκτης τότε χτύπησε
και το βαρύ κοντάρι
στο στήθος του Λασπίδη κάρφωσε·
σωριάστη αυτός και μαύρος
χάρος τον βρήκε, κι απ' το σώμα
του μακριά πετάει η ψυχή του.
Τον Παντζαρά χτυπάει κατάστηθα,
σκοτώνει ο Χυτροβούτας.*

210 *Τον Φωνακλά στο κατωκοίλι
του χτυπάει ο Ψωμοψάχτης,*

**σωριάστη 'πίστομα, απ' τα μέλη του
μακριά πετάει η ψυχή του».**

**(Βατραχομυομαχία, μτφρ.
Ν. Κοτσελίδης, έκδοση ΟΕΔΒ)**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ Ή ΕΡΓΑΣΙΑ

**1. Για να προσδιορίσουμε τις «σκη-
νές» μιας ευρύτερης ενότητας
χρησιμοποιούμε ως κριτήρια τις
εξής αλλαγές: α) τόπου, β) προσώ-
πων ή εισαγωγή νέου προσώπου
και γ) τόπου και προσώπων. Με τη
βοήθεια αυτών των κριτηρίων, να
διακρίνετε τις σκηνές της ενότητας
και να τις εντάξετε στον ακόλουθο
πίνακα, συμπληρώνοντας όλα τα
απαραίτητα στοιχεία:**

τίτλος	πρόσωνα	σκηνικό	σκηνή
			1η : στ.
			2η : στ.
			3η : στ.
			4η : στ. κτλ.

2. Αφού συζητήσετε στην τάξη και προσδιορίσετε τα χαρακτηριστικά της αριστείας στην ομηρική μάχη, να επισημάνετε τα στοιχεία της ενότητας (στ. 274-430) που δικαιολογούν τον τίτλο της *Ε* ραψωδίας «Διομήδους *ἀριστεία*».

3. Τι ακριβώς προσπαθούν να πετύχουν με τις ενέργειές τους ο Αινείας και ο Διομήδης στους στ. 297-306; Ποιους κανόνες της ομηρικής μάχης αναγνωρίζετε στο συγκεκριμένο χωρίο;

4. Στις σκηνές μάχης των στ. 274-365 αναφέρονται κάποιοι τραυματισμοί (θανατηφόροι ή όχι). Αφού συγκεντρώσετε τα χωρία αυτά, να επισημάνετε τις λεπτομέρειες που δίνει ο ποιητής και να γράψετε τα συμπεράσματά σας σχετικά με: α) την ακρίβεια των περιγραφών του και β) τις γνώσεις ανατομίας που

είχε. Να δικαιολογήσετε τις απόψεις σας με στοιχεία από το κείμενο.

5. Στα αρχαία ελληνικά κείμενα που έχετε διδαχθεί (*Οδύσσεια*, *Ηρόδοτος*) γνωρίσατε την ηθική αντίληψη που εκφράζει το σχήμα «*ύβρις – νέμεσις – τίσις*»: όταν κάποιος ξεπερνά το μέτρο, τα επιτρεπτά όρια της ανθρώπινης φύσης, και συμπεριφέρεται προσβλητικά απέναντι σε θεούς και ανθρώπους, τότε λέμε ότι διαπράττει «*ύβρη*», η οποία προκαλεί τη «*νέμεση*», την οργή δηλαδή των θεών, και επέρχεται η «*τίση*», η τιμωρία του. Έχοντας υπόψη σας αυτά, να επισημάνετε ποιος διατυπώνει αυτή την αντίληψη στην ενότητα και να συζητήσετε στην τάξη αν ο τραυματισμός της Αφροδίτης από τον Διομήδη αποτελεί «*ύβρη*», για την οποία πρέπει να περιμένουμε την τιμωρία του ηρωα.

Να στηρίζετε τις απόψεις σας στο κείμενο (θα σας βοηθήσει και η Περιληπτική αναδιήγηση της ραψωδίας Ε).

6. Η ενότητα, αν και αποτελεί τμήμα της περιγραφής μιας σκληρής μάχης, δε στερείται γεγονότων που έχουν κωμική διάσταση. Ποια είναι αυτά και πώς εξηγείτε την ύπαρξη τους μέσα σε ένα ηρωικό έπος;

7. Αφού διαβάσετε με προσοχή το απόσπασμα από τη *Βατραχομουμαχία* (βλ. Παράλληλο κείμενο), να σημειώσετε τα σημεία εκείνα που θυμίζουν έντονα ιλιαδική μάχη, αλλά και τα στοιχεία που μετατρέπουν αυτό το επικό ποίημα σε «ειρωνική παρωδία» της *Ιλιάδας*. Να στηρίζετε τις απόψεις σας με χωρία από την ενότητα της Ε ραψωδίας που διδαχθήκατε.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Στις σκηνές της ενότητας που διδαχθήκατε είναι έντονη η παρουσία των θεών. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να ασχοληθείτε με τα εξής θέματα αναφέροντας και τους στίχους του κειμένου που δικαιολογούν την όποια παρατήρησή σας:

α) Ποιοι θεοί εμπλέκονται στη δράση και ποιος είναι ο στόχος της παρέμβασής τους; **β)** Ποιοι από αυτούς είναι αθέατοι στους θνητούς ή κάνουν αθέατο κάποιον προστατευόμενο τους για να τον σώσουν; Με ποιον τρόπο επιτυγχάνεται κάθε φορά αυτό; Θυμηθείτε να αναφέρετε παρόμοιες περιπτώσεις από τις ενότητες των ραψωδιών Α και Γ που έχετε ήδη διδαχθεί. **γ)** Να συγκεντρώσετε και να

παρουσιάσετε στην τάξη περιπτώσεις, είτε από τα εξωσχολικά σας διαβάσματα είτε από τον κινηματογράφο, όπου χρησιμοποιείται το μοτίβο του «αθέατου» ή της «μεταμόρφωσης» του ήρωα, προσπαθώντας παράλληλα να εξηγήσετε γιατί τέτοιες ικανότητες συγκινούν πάντα τους ανθρώπους. [Ενδεικτικές Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Μύθος, Φαντασία – Πραγματικότητα, Τέχνη, Δημιουργία]

2. Στα ομηρικά έπη συναντάμε συχνά το στοιχείο του «θαυμαστού», αυτού δηλαδή που υπερβαίνει τους φυσικούς και λογικούς νόμους, του υπερφυσικού, το οποίο συνυφάινεται με την *ανθρωπομορφική* αντίληψη που διέπει το θεολογικό σύστημα των αρχαίων Ελλήνων. Αφού μελετήσετε την ενότητα (στ. 274-430) και την Περιληπτική

αναδιήγηση όλης της ραψωδίας Ε:

α) Να επισημάνετε τις περιπτώσεις «θαυμαστού» που θα συναντήσετε και να τις αναλύσετε με λίγα λόγια.

β) Να καταγράψετε τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά (ιδιότητες, συμπεριφορές, αισθήματα κτλ.) των θεών που εμπλέκονται στη δράση η απλώς αναφέρονται.

γ) Να σημειώσετε τις περιπτώσεις εκείνες όπου ο ανθρωπομορφισμός οδηγείται στα άκρα, αλλά και τα χαρακτηριστικά που παραμένουν οπωσδήποτε θεϊκά.

δ) Να συζητήσετε στην τάξη σχετικά με τις αντιλήψεις αυτές των αρχαίων Ελλήνων, αλλά και για τις δυνατότητες που παρέχει στον ποιητή η λογοτεχνική εκμετάλλευσή τους.

ε) Να βρείτε ανάλογες αντιλήψεις στα Θρησκευτικά, σε κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας η σε άλλα διαβάσματά σας. [Ενδεικτικές

Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης: Σύστημα, Τέχνη, Λογικό, Υπερφυσικό]

ραψωδία Ζ

“Έκτορος καί Άνδρομάχης όμιλία
(Ο Έκτορας συναντά
την Άνδρομάχη)

Περιληπτική αναδιήγηση

Ο αγώνας συνεχίζεται στο πεδίο της μάχης, χωρίς τους θεούς τώρα πια. Οι Αχαιοί επικρατούν, με πρώτους τον Αίαντα τον Τελαμώνιο και τον Διομήδη. Ο Μενέλαος συλλαμβάνει ζωντανό τον Τρώα Άδραστο και αυτός προσπέφτει ικέτης για να του χαριστεί η ζωή. Μάταια όμως, γιατί επεμβαίνει ο Αγαμέμνονας και τον σκοτώνει. Στο μεταξύ ο στρατός, ύστερα από μια σύντομη

παραίνεση του Νέστορα, συνεχίζει την καταδίωξη. Οι Τρώες πλέον βρίσκονται σε δυσχερέστατη θέση και ο γιος του Πρίαμου Έλενος, ο πιο καλός μάντης των Τρώων, στέλνει τον Έκτορα στην πόλη με την εντολή η μητέρα τους Εκάβη να κάνει δέηση με δώρα και τάματα στην Αθηνά για να σωθεί η πόλη από τον Διομήδη, που δείχθηκε πιο φοβερός και από τον Αχιλλέα. Ο Έκτορας, αφού εμψυχώνει το στρατό, φεύγει τρεχάτος για την πόλη.

Τότε παρουσιάζονται ανάμεσα στις δυο παρατάξεις ο Γλαύκος και ο Διομήδης για να χτυπηθούν. Η συνάντηση αυτή όμως έχει μια παράδοξη κατάληξη: οι δύο ήρωες στους λόγους που προηγούνται από τη σύγκρουσή τους ανακαλύπτουν ότι είναι ξένοι (= φίλοι) λόγω των παππούδων τους και

αποφασίζουν να μη μονομαχήσουν και να ανταλλάξουν τα όπλα τους, ανανεώνοντας έτσι την πατρογονική φιλία. Στο μεταξύ ο Έκτορας έχει φτάσει στην πόλη και εκτελεί την εντολή του Έλενου: η Εκάβη οργανώνει με τις άλλες αρχόντισσες ικεσία στην Αθηνά, η οποία ωστόσο δεν εισακούγεται. Την ίδια ώρα ο Έκτορας επισκέπτεται τον Πάρη στο παλάτι του και τον βρίσκει στο θάλαμο της Ελένης να ασχολείται με τα όπλα του. Ο Έκτορας επιπλήττει τον αδελφό του που μένει μακριά από τον πόλεμο (θυμάστε πότε και με ποιον τρόπο εγκατέλειψε το πεδίο της μάχης ο Πάρης;) και τον καλεί να επιστρέψει μαζί του. Αφού αρνείται ευγενικά την πρόσκληση της Ελένης να μείνει περισσότερη ώρα μαζί τους, σπεύδει να δει την οικογένειά του,

τη γυναίκα και το παιδί του, ίσως για τελευταία φορά, όπως προσθέτει με μια δόση απαισιοδοξίας.

Η Ανδρομάχη όμως δε βρίσκεται στο σπίτι τους- έχει τρέξει ανήσυχη στον πύργο των Σκαιών πυλών μαζί με το μικρό γιο τους, γιατί φοβάται για τον άντρα της. Εκεί τελικά θα συναντηθούν, καθώς ο Έκτορας θα κατευθύνεται βιαστικά προς το πεδίο της μάχης. Η Ανδρομάχη προσπαθεί να τον πείσει να μείνει μέσα στο κάστρο και να επιλέξει την αμυντική τακτική· εκείνος όμως, αν και ξέρει πως η Τροία είναι καταδικασμένη, δεν μπορεί, λέει, να μην εκπληρώσει το χρέος του. Παρηγορεί τη σύζυγο του, χορεύει στα χέρια του το μικρό γιο τους, δίνοντάς του ευχές για το μέλλον του, και αποχωρίζονται: εκείνη κατευθύνεται στο σπίτι, όπου θα

τον θρηνήσει ζωντανό, και εκείνος για το πεδίο της μάχης. Πιο κάτω θα τον προλάβει τρέχοντας ο Πάρης και θα βγουν μαζί στην τρωική πεδιάδα.

Ο Αϊαντας «τείχος» των Αχαιών

**«Αΐας δὲ πρῶτος Τελαμώνιος,
ἔρκος Ἀχαιῶν, Τρώων ῥῆξε
φάλαγγα, φόως δ' ἐτάροισιν
ἔθηκεν.»**

(Z 5-6)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 2ου ΤΟΜΟΥ

ραψωδία Α

στ. 431α -493	6
στ. 494-612	12

ραψωδία Β

Περιληπτική αναδιήγηση	37
------------------------------	----

ραψωδία Γ

Περιληπτική αναδιήγηση	41
στ. 121-244	45

ραψωδία Δ

Περιληπτική αναδιήγηση	76
στ. 422-544	79

ραψωδία Ε

Περιληπτική αναδιήγηση	90
στ. 274-430	94

ραψωδία Ζ

Περιληπτική αναδιήγηση	131
------------------------------	-----

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.